

**UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA**

DIPLOMSKO DELO

**GOSPODARSKO SODELOVANJE
SLOVENIJE Z BOSNO IN
HERCEGOVINO**

Ljubljana, november 2002

SAMRA JAHIĆ

IZJAVA

Študentka _____ izjavljam, da sem avtorica tega diplomskega dela, ki sem ga napisala pod mentorstvom _____ in dovolim objavo diplomskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne _____

Podpis: _____

KAZALO

1. UVOD	1
2. DRŽAVA BiH	2
2.1. Geografske značilnosti	2
2.2. Administrativna ureditev	3
2.3. Naravni viri	4
2.4. Prebivalstvo	4
2.5. Gospodarstvo.....	5
3. TVEGANJA NA TRGU BiH	7
3.1. Vrste tveganj	7
3.2. Tveganost BiH.....	8
4. VSTOP SLOVENSКИH PODJETIJ NA TRG BiH	10
4.1. Trgovinski vstop.....	10
4.2. Investicijski vstop.....	11
4.2.1. <i>Najpogostejša načina v okviru investicijskega vstopa</i>	12
4.3. Razlogi za vstop na trg	13
4.3.1. <i>Razlogi za trgovinski vstop</i>	14
4.3.2. <i>Razlogi za investicijski vstop</i>	15
5. SPORAZUMI MED SLOVENIJO IN BiH	16
5.1. Sporazum o prosti trgovini	17
6. BALKANSKA UNIJA	18
7. BLAGOVNA MENJAVA	19
7.1. Blagovna menjava BiH s tujino	19
7.2. Blagovna menjava med Slovenijo in BiH	20
7.3. Letošnja blagovna menjava med državama	22
8. NEPOSREDNE TUJE NALOŽBE V BiH	22
8.1. Zakonodaja o neposrednih tujih vlaganjih	22
8.2. Spodbujanje naložb	23

8.3. Neposredne slovenske naložbe v BiH.....	24
9. SLOVENSKA PODJETJA V BiH.....	26
9.1. Slovenska podjetja v letu 2002.....	29
10. FINANČNI SISTEM BiH.....	31
10.1. Bančništvo.....	33
10.2. Zavarovalništvo.....	34
10.3. Organiziran trg vrednostnih papirjev	34
11. PRIVATIZACIJA V BiH	36
11.1. Udeležba slovenskih finančnih subjektov v privatizaciji.....	36
12. SKLEP.....	39
LITERATURA	41
VIRI.....	45

1. UVOD

Gospodarsko sodelovanje Slovenije z državami nekdanje Jugoslavije je bilo v obdobju neposredno po razpadu skupne države dokaj omejeno, v zadnjih letih pa je mogoče zaznati njegov povečan obseg. Tržišča v novo nastalih državah so postala zunanji trgi, zanimivi za slovenska podjetja zaradi geografske bližine in kulturno-zgodovinskih vezi. Mnoga podjetja so bila na teh trgih navzoča že v preteklosti, zato so razmeroma dobro seznanjena s tamkajšnjimi poslovnimi razmerami. Zaradi dogodkov v preteklosti so gospodarska okolja v državah bivše Jugoslavije tvegana, poleg tega so se kot gospodarstva v prehodu države morale spoprijeti z določenimi težavami, kot so: makroekonomska stabilizacija, liberalizacija cen in trgovine ter izgradnja pravnega in institucionalnega okvira za delovanje tržnega gospodarstva.

Gospodarstvo Bosne in Hercegovine (BiH) je bolj ali manj že prešlo prvo fazo makroekonomske stabilizacije, v prihodnjem obdobju bo poudarek na spodbujanju strukturnih reform, ki zaostajajo za načrti, vendar so nepogrešljive za prehod države v tržno gospodarstvo. Ne glede na to, da je v BiH za zagotavljanje politične in gospodarske stabilnosti še vedno potrebna prisotnost mednarodne skupnosti, se BiH uvršča med države nekdanje Jugoslavije, ki so z gospodarskega stališča velikega pomena za Slovenijo.

V diplomskem delu sem poskušala, glede na razpoložljivost podatkov, prikazati potek gospodarskega sodelovanja Slovenije z BiH. Namen dela je predvsem predstaviti, v kolikšnem obsegu, na kakšen način in v katera področja gospodarstva se vključujejo slovenska podjetja v BiH. Diplomsko delo je razdeljeno na več tematskih sklopov.

Prvi del je namenjen predstavitvi države BiH. V kratkem sem predstavila značilnosti države: geografske značilnosti, administrativno ureditev, naravne vire, prebivalstvo in gospodarstvo. Sledi predstavitev in ocena tveganj na trgu BiH, ključnih oblik vstopa slovenskih podjetij na trg, prednosti in slabosti le-teh. V drugem delu obravnavam ureditev gospodarskega sodelovanja med Slovenijo in BiH. Podan je kratek prikaz dvostranskih sporazumov med državama na področju gospodarstva. Tretji tematski del zajema glavne oblike, v katerih poteka gospodarsko sodelovanje med Slovenijo in BiH. Obravnavana tema je obsežna, zato sem izpostavila potek in pomen blagovne menjave med državama in neposrednih slovenskih naložb v BiH. Nadaljujem s prikazom vstopa slovenskih podjetij v gospodarstvo BiH v zadnjih letih in z vključevanjem slovenskih gospodarskih subjektov v vzpostavljanje finančne strukture v BiH. Sledi predstavitev sodelovanja slovenskih finančnih subjektov, to je privatizacijskih investicijskih skladov s slovensko soudeležbo, v procesu privatizacije v BiH.

V zaključnem delu so podane glavne ugotovitve diplomskega dela in predstavljene možnosti, ki se za slovenska podjetja na trgu BiH odpirajo v bližnji prihodnosti.

2. DRŽAVA BiH

2.1. Geografske značilnosti

Država BiH se nahaja na osrednjem delu Balkanskega polotoka. S površino 51.209,2 km² se uvršča med manjše evropske države. Od tega je kopenske površine 51.197 m², morske pa 12,2 km². Približno 57 % teritorija leži nad več kot 500 m nadmorske višine, povprečna nadmorska višina je 150 m.

Slika 1: Zemljevid BiH

Vir: Allworldmap, 23.09.2002.

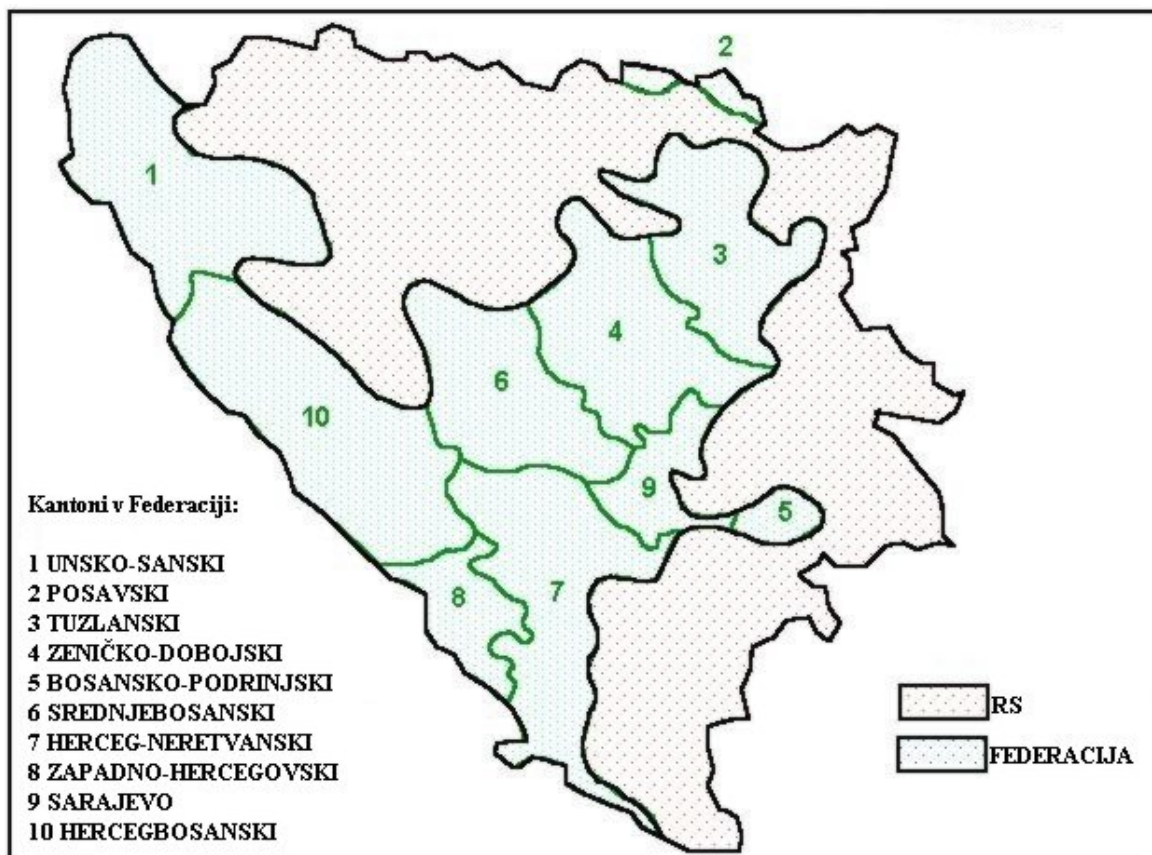
BiH sestavljajo štiri velike geografske celine. Srednja Bosna je najrazvitejši del države (12.920 km²) z 1.249.000 prebivalci. Bosansko-hercegovski visoki del (11.842 km²), s 325.000 prebivalci, je najslabše naseljen in relativno najsiromašnejši del države (samo 9 % površine je obdelovalne, v mestih pa živi manj kot 30 % prebivalcev). Najmanjša geografska celina je Mediteranska regija, imenovana tudi Nizka Hercegovina (5.399 km²) z 296.000 prebivalci. Četrta je Severna Bosna, ki v glavnem zavzema ravninski del z obdelovalnimi površinami ob reki Savi (Privredna komora BiH).

V BiH prevladuje kontinentalna klima, za katero so značilna izrazito topla poletja in mrzle zime. V manjšem delu na jugu države je mediteranska klima z vročimi in suhimi poletji ter blažjimi deževnimi zimami.

2.2. Administrativna ureditev

Državo BiH sestavljata dve entiteti: Federacija BiH (v nadaljevanju Federacija) in Republika Srbska (RS), ter posebna administrativna enota Distrikt Brčko. Takšna administrativna delitev velja od podpisa Daytonskega sporazuma¹ leta 1995, ki je postavil temelje za današnjo ureditev države BiH. Federacija je dalje razdeljena na 10 kantonov², ki jih sestavlja 84 občin. RS se administrativno deli na 5 regij³, ki so razdeljene na 64 občin.

Slika 2: Administrativna delitev BiH

Vir: International Observers Sites, 23.09.2002.

Delitev med entitetama je tako geografska kot državnopravna. V pristojnosti države BiH so: zunanja politika, zunanjetrgovinska politika, carinska in monetarna politika, mednarodne obveznosti države, politika beguncev, izseljencev in azilantov ter njihova pravna ureditev, mednarodno kazensko pravo, ustanovitev in obratovanje skupnih mednarodnih

¹ Daytonski sporazum je bil parafiran 21. novembra 1995 v Daytonu (Ohio). Sporazum so podpisale BiH, Hrvaška in Zvezna Republika Jugoslavija (ZRJ), in sicer 14. decembra istega leta v Parizu. S tem so naredile konec štiriletni vojni v BiH in določile temeljna načela ustave BiH.

² To so: Unsko-sanski, Posavski, Tuzlanski, Zeničko-dobojski, Bosansko-podrinjski, Srednjobosanski, Hercegovačko-neretvanski, Zapadno-hercegovački kanton, kanton Sarajevo in Hercegbosanski kanton.

³ Banja Luka, Dobož, Bijeljina, Pale in Trebinje (Privredna komora BiH).

komunikacijskih poti, regulacija transporta med entitetama in nadzor zračnega prometa. Vsaka entiteta je odgovorna za ureditev vseh tistih področij, ki niso urejena na državni ravni, to je področje davkov, obrambe, ekonomske politike in problematike beguncev (Deželan, Gregorič, 2001, str. 1).

2.3. Naravni viri

Najpomembnejši naravni viri, s katerimi razpolaga BiH, so prebivalstvo, gozdne površine, hidropotenciali, obdelovalna zemljišča in naravne klimatske ter reliefne ugodnosti. Država je bogata z vodnimi resursi, ki predstavljajo enega od glavnih pogojev za razvoj hidroenergetskega sektorja. Vodni viri so večinoma reke in jezera. Večje reke so Bosna, Neretva, Rama, Vrbas, Una, Trebišnjica ter reki Sava in Drina, obe z močnim hidroenergetskim potencialom, ki pa ni popolnoma izkoriščen. Eden od obilnih resursov so tudi gozdne površine, ki obsegajo 2,4 milijona ha oz. 46 % celotne površine države.

Skupne obdelovalne površine znašajo 1,6 milijona ha oz. 0,36 ha na prebivalca, kar je po mednarodnih merilih v pogojih uporabe visoke tehnologije meja kritičnega minimuma, potrebnega za zagotavljanje prehrane prebivalstva. Zaloge rudnega bogastva, predvsem črnega premoga in lignita, predstavljajo za državo kot je BiH pomemben neobnovljiv naravni vir. Le-teh je 3,9 milijard ton bilančnih rezerv, od tega 63 % lignita in 37 % črnega premoga. Bilančne rezerve boksita znašajo okoli 86 milijonov ton, svinca in cinka pa okoli 60 milijonov ton. Rezerve železa znašajo 718 milijonov ton (Privredna komora BiH).

2.4. Prebivalstvo

Po podatkih zadnjega popisa prebivalstva je imela BiH leta 1991 4,377 milijona prebivalcev⁴, po ocenah je število prebivalcev lani znašalo 3,77 milijona (Profil zemlje, 2002, str. 8). Vojna je v veliki meri vplivala na današnjo demografsko sliko države⁵. Ogromne civilne žrtve, prisilne migracije in etnični pregoni ljudi so vplivali na zmanjšanje skupnega kontingenta prebivalstva in na spremembo njegove strukture. Kljub temu je prebivalstvo glede na razpoložljivost, starostno strukturo in kvalificiranost eden od pomembnejših resursov države. V letu 2000 je bilo 71 % prebivalstva starega med 15 in 64 let. Registrirano je bilo 419.664 nezaposlenih, od tega 48,6 % kvalificiranih z najmanj srednješolsko izobrazbo (Privredna komora BiH).

⁴ Od tega je bilo 43,5 % Bošnjakov, 31,2 % Srbov, 17,4 % Hrvatov, 5,6 % Jugoslovanov in 2,3 % pripadnikov ostalih nacionalnosti.

⁵ Ocenjuje se, da je vojna terjala približno 280.000 žrtev (5,9 % celotnega prebivalstva). Okoli 1,2 milijona prebivalcev je zapustilo državo (begunci), 850.000 pa jih je zapustilo svoje domove in si našlo pribežališče znotraj BiH. V obdobju od januarja 1996 do marca 2001 se je v BiH vrnilo 723.800 prebivalcev (368.500 iz tujine in 355.300 razseljenih). Po nekaterih podatkih je še vedno okoli pol milijona beguncev.

2.5. Gospodarstvo

Gospodarstvo BiH je v obdobju od 1992 do 1994 zaznamovala težka in dolgotrajna vojna, ki je za seboj pustila posledice, s katerimi se država še vedno sooča. Med vojno je veliko škodo utrpela infrastruktura, ki je zastarela in slaba, še posebej pa to velja za ceste in železnice. Proizvodna oprema je neprimerna, primanjkuje kapitala in kvalitetnih kadrov, proizvodne kapacitete so izredno slabo izkoriščene. Zaradi počasne privatizacije zamuja obnavljanje proizvodnih zmogljivosti. V Federaciji so spravili v pogon nekaj več kot 45 % predvojnih zmogljivosti, v RS pa le kakšnih 30 %.

Tabela 1: BDP na prebivalca v BiH in entitetah v obdobju 1997 – 2001 (v USD)

Leto	1997	1998	1999	2000	2001
BiH	898	1.003	1.105	1.042	1.039
Federacija	1.019	1.136	1.195	1.129	1.176
RS	661	743	929	878	-

Vir: Statistični bilten, 2002, str. 45, Bosna in Hercegovina – privatizacija in možnosti investiranja, 14.03.2002.

Po podatkih Mednarodnega denarnega sklada je BiH v povojnih letih beležila zelo zavidljive stopnje realne rasti bruto družbenega proizvoda (BDP): 21 % leta 1995, 86 % leta 1996, 37 % leta 1997, 10 % v letih 1998 in 1999 ter 5 % leta 2000. Omeniti je treba, da je medvojni BDP padel na zanemarljivo raven. Če primerjamo predvojno in povojno proizvodnjo, ugotovimo, da je večina predvojnih proizvodnih zmogljivosti še neizkoriščenih ali neobnovljenih (Vajgl, 2002, str. 3). Visoke stopnje gospodarske rasti, ki jih je gospodarstvo BiH dosegalo po letu 1995, so neposredna posledica obnove in prilivov kapitala iz tujine. Vprašanje je, ali bo mogoče takšno rast zadržati tudi potem, ko bo mednarodna pomoč usahnila (Deželan, Gregorič, str. 3). Kljub zmanjšanju tuje pomoči za povojno obnovo države se je v letu 2001 nadaljevala rast BDP (6 %). Pozitivno, toda za 0,5-odstotne točke nižjo gospodarsko rast pričakujejo tudi v letošnjem letu. BDP BiH je lani znašal 4.630 milijonov ameriških dolarjev (USD), kar je 6 % več kot v letu 2000. BDP na prebivalca se je s 1.042 USD v letu 2000 znižal na 1.039 USD lani; v RS je precej nižji kot v Federaciji.

Eden najbolj pozitivnih makroekonomskih kazalcev v zadnjih letih je stabilnost cen. To je delna zasluga Centralne banke BiH, ki je uspešno uravnavala vrednost bosanske valute konvertibilne marke (KM) v okviru t.i. denarne uprave⁶. Inflacija v BiH je ugodna: s 5,5 % v letu 2000 se je znižala na 3 % v lanskem letu. Med entitetama obstaja precejšnja razlika. V

⁶ Angl. currency board. Gre za denarni sistem, katerega ključne značilnosti so: fiksni devizni tečaj (vezava KM na euro (EUR), in sicer v razmerju 1 EUR = 1,95583 KM), polno kritje denarja v obtoku z deviznimi rezervami in popolna konvertibilnost.

Federaciji je stopnja inflacije lani znašala 1,7 %, v RS pa je bila precej višja, to je 6,5 % (Profil zemlje, 2002, str. 8).

Tabela 2: Povprečna neto mesečna plača v BiH in entitetah v obdobju 1998 – 2002 (v KM)

Leto	1998	1999	2000	2001	junij 2002
BiH	296	343	374	409	-
Federacija	329	374	414	444	471
RS	170	216	277	309	340

Vir: Statistični bilten, 2002, str. 57.

Po podatkih iz Tabele 2 povprečna neto plača v obeh entitetah narašča. V Federaciji je lani znašala 444 KM, v RS pa je bila precej nižja in je znašala 309 KM.

Tabela 3: Stopnja brezposelnosti v BiH in entitetah v obdobju 1998 – 2002

Leto	1998	1999	2000	2001	junij 2002
BiH	37,4	38,9	39,7	40,1	42,0
Federacija	37,8	39,2	39,3	39,7	39,5
RS	36,9	38,3	40,5	40,8	41,1

Vir: Statistični bilten, 2002, str. 145.

Eden glavnih makroekonomskih problemov v obeh entitetah je visoka stopnja brezposelnosti, ki je ena največjih v Evropi (lani je znašala kar 40 %). Treba je omeniti, da je dejanska stopnja brezposelnosti zaradi sive ekonomije manjša in po nekaterih ocenah znaša okrog 25 %. Razlika med obema ocenama je rezultat izredno razširjene sive ekonomije, v kateri po splošnih ocenah deluje okrog 40.000 ljudi. Včasih celo državna podjetja ne prijavljajo zaposlenih in poslovnih rezultatov poslovanja, da bi se izognila visokim davkom in zapleteni ter skorumpirani administraciji (Latal, 2002d, str. 14).

Zunanji dolg BiH znaša 2,4 milijarde USD oz. 600 USD na prebivalca. Njegova struktura je ugodna, saj gre v glavnem za dolgoročna in ugodna posojila IDA⁷. BiH mora povprečno servisirati okoli 200 milijonov USD posojil letno (Latal, 2002b, str. 16). Delež zunanjega dolga v BDP je v primerjavi s prvimi leti po vojni zelo upadel in znaša okoli 70 % (Deželan, Gregorič, 2001, str. 7).

⁷ Angl. International Development Agency.

Po standardih Združenih narodov (ZN) se država sooča s čedalje večjo revščino. Iz letošnjega poročila o razvoju BiH⁸ je razvidno, da se je država znašla pod mejo revščine, saj njeni prebivalci povprečno porabijo komaj 1.843 KM na leto. Državo k dnu lestvice najrevnejših držav v veliki meri vleče RS, saj bi bila BiH v nasprotnem v precej boljšem položaju. Indeks revščine je 0,718 (Latal, 2002d, str. 14). 20 % prebivalcev porabi za eksistenčne potrebe manj kot 5 KM na dan, mnogi od njih pa le okrog 2 KM, zato je letos BiH dobila program strategije zmanjševanja revščine. Skupaj so ga pripravile in sprejele oblasti na ravni države, obeh entitet in mednarodne institucije v BiH ter upravni odbor sveta za uresničevanje miru v BiH. Načrt predvideva, da bi do leta 2004 s podporo tujega kapitala odprli okrog 60.000 novih delovnih mest. Cilj domačih in tujih oblasti je tudi, da bi sivi trg preselili v formalne gospodarske okvire. Prav tako je napovedana odprava dvojne obdavčitve v obeh entitetah (Latal, 2002č, str. 9).

3. TVEGANJA NA TRGU BiH

Trg BiH je kljub številnim dejavnikom tveganja, s katerimi se slovenska podjetja srečujejo pri vstopu, za večino podjetij nedvomno zelo privlačen in perspektiven trg. Največja ovira za še pogumnejši prodor so prav gotovo negotove ekonomske in politične razmere v državi in z njimi povezano tveganje na trgu. Slovenska podjetja so izpostavljena različnim tveganjem, ki jih lahko razdelimo v več vrst.

3.1. Vrste tveganj

Tveganja, katerim so slovenska podjetja izpostavljena pri vstopu na trge nekdanje Jugoslavije, lahko grobo razdelimo na komercialna in nekomercialna. Nekomercialna tveganja so tveganja na ravni države kot celote in so enaka za vsa podjetja, ki imajo poslovne stike s subjekti v določeni državi. Komercialna tveganja pa so povezana s posameznimi poslovnimi partnerji v državi in so za vsako podjetje drugačna (Čadež, Hočevar, Zaman, 2002, str. 11).

Pri poslovanju s partnerji podjetja vedno tvegajo, da ti ne bodo izpolnili svojih obveznosti (dobavitelji ne bodo dobavili blaga, partnerji se ne bodo držali pogodb ali dogovorov, kupci ne bodo poravnali svojih obveznosti, in podobno). Najpomembnejše od možnih komercialnih tveganj je tveganje neplačila s strani kupcev. Podjetja se temu lahko izognejo tako, da od kupcev zahtevajo plačilo z gotovino ali predplačilo (Čadež, Hočevar, Zaman, 2002, str. 12). Tovrstna tveganja lahko podjetja porazdelijo s sodelovanjem in skupnim nastopanjem, ki pomenita kombinacijo specialnih znanj, ter s skupnimi naložbami.

⁸ Treba je omeniti, da strokovnjaki ZN niso povsem prepričani o pravilnosti podatkov, ki so jih imeli na voljo in so zato zelo previdni pri ocenjevanju razmer v BiH.

Nekomercialna tveganja na trgih nekdanje Jugoslavije lahko razdelimo na (Mrak, Jaklič, Veselinovič, 2001, str. 2):

- deželno tveganje;
- politično tveganje;
- tveganje zaradi odsotnosti pravne države.

Deželno tveganje, ki ga Kenda (2001, str. 99) uporablja kot sinonim za politično tveganje, pomeni tveganje izvoznika ali investitorja, da ne bo dobil izvoznega plačila oz. da njegov donos na vloženi kapital ne bo dosežen zaradi gospodarske, finančne ali socialne nestabilnosti neke konkretne tuje dežele. Vključuje negotovosti povezane s stabilnostjo vlade, z regionalnimi politikami, ki imajo vpliv na državo, z neučinkovitostjo pravnega sistema in ureditve, z nestabilnostjo valute ali ovirami za konvertibilnost ter z odnosi med državo investitorico in državo gostiteljico. Politično tveganje je povezano s poslovnimi interesi podjetij. Pomeni verjetnost, da bodo politične odločitve, dogodki ali pogoji v državi, vključujoč socialne razmere in trende, vplivali na poslovno okolje na tak način, da bodo podjetja izpostavljena finančnim ali materialnim izgubam (Keleman, 2002, str. 13).

3.2. Tveganost BiH

BiH se glede na vse tri skupine nekomercialnih tveganj uvršča med visoko tvegane države. V državi se še vedno čutijo posledice vojne, prisotna je korupcija, poslovna morala je slaba, kupna moč prebivalstva je nizka, zaščita lastninskih pravic je nizka, deficit v tekočem delu plačilne bilance je visok (v lanskem letu je znašal 20 % BDP), poleg tega zakoni ne veljajo vedno za vse enako. V preteklosti je bil plačilnobilančni primanjkljaj v veliki meri pokrit z donacijami iz razvitih držav in z nakazili zdomcev, v prihodnosti pa se potencialno obetajo velike plačilnobilančne težave. Z vidika slovenskih podjetij so ta tveganja problematična, vendar nanje ne morejo vplivati.

Visoka stopnja deželnega tveganja je pomembna determinanta gospodarskega sodelovanja z BiH. Skoraj vsi viri, ki se ukvarjajo s sistematičnim ocenjevanjem tveganosti držav, uvrščajo države na tem geografskem območju med države z zelo visoko stopnjo tveganja, torej tudi BiH. Razloge, zaradi katerih so države v tej regiji ocenjevane kot visoko tvegane, lahko strnemo v tri skupine (Mrak, 2002, str. 14):

- problemi, povezani z njihovim politično-varnostnim položajem;
- slabosti v pravnih sistemih, povezane s šibkimi institucijami in korupcijo, razširjeno na različnih nivojih oblasti;
- počasen in neodločen proces dvojne tranzicije, iz socialističnega v tržni tip gospodarstva ter iz regionalne v nacionalno ekonomijo.

Tabela 4: Ocene deželnega tveganja za BiH v obdobju 2000 – 2002 po Euromoneyu

Bosna in Hercegovina	Rang	Število točk od 100	Ekonomske spremembe	Politično tveganje	Kreditni indikatorji	Dostop do mednarodnega finančnega trga
September 2000	178	15,82	3,38	3,25	8,16	1,04
marec 2001	124	32,13	3,32	1,08	18,68	5,05
september 2001	161	23,89	3,24	1,96	18,68	0
marec 2002	130	28,71	3,59	4,39	17,81	2,91

Opomba: Ocena tveganja po Euromoneyu zajema analitične (obsegajo 50 % ocene deželnega tveganja), kreditne (20 % ocene) in tržne indikatorje (30 % ocene). V oceni je upoštevana gospodarska rast, monetarna stabilnost, plačilna bilanca in javni dolg, nezaposlenost ter strukturna neravnovesja.

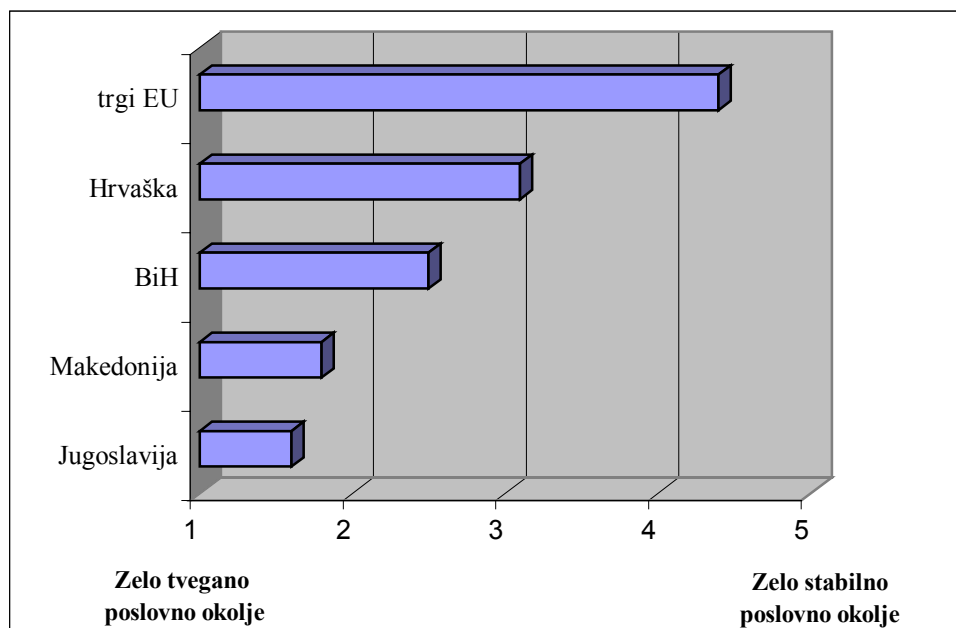
Vir: Miklavčič, 2002, str. 11.

Po Euromoneyu, ki ocenjuje deželno tveganje držav dvakrat letno (marca in septembra), se BiH uvršča med visoko tvegane države. Ocena konec leta 2000 je bila prva in zato še negotova, že leto kasneje pa je točkovno oceno tveganja BiH uspela izboljšati za 103 %. Septembra istega leta je sledil padec, predvsem zaradi ocene indikatorja dostopa do mednarodnega finančnega trga, marca letos pa se je ocena zopet popravila.

Politična tveganja so prva od treh velikih tveganj, s katerimi se bodo v naslednjih letih srečevali gospodarski partnerji držav na ozemlju nekdanje Jugoslavije. V BiH politično tveganje ostaja še naprej prioriteto. Po Mraku (2002, str. 15) bo stopnja deželnega tveganja držav v regiji opredeljena med drugim tudi z (ne)uspešnostjo njihove ekonomske politike pri vzpostavljanju in vzdrževanju makroekonomske stabilnosti ter s stopnjo njihovega napredka pri izvajanju strukturnih in institucionalnih reform ter pri preprečevanju korupcije.

Lahko pričakujemo, da se bodo morale države, kar še zlasti velja za BiH, v relativno kratkem času soočiti z bistveno zmanjšanim obsegom pritokov nepovratne finančne pomoči iz tujine. Neposredne investicije, povezane s privatizacijo, bodo morda v prihodnjih letih še lahko predstavljale pomemben vir financiranja visokega plačilnobilančnega deficita. Vendar je v nekoliko daljšem roku realno pričakovati, da se bo država morala naslanjati bolj na dolžniške vire, predvsem na kredite mednarodnih finančnih institucij. To pa pomeni, da ni mogoče izključiti ponovnega soočanja s problemi dolžniške obremenjenosti.

Slika 3: Ocena tveganosti posameznih trgov bivše Jugoslavije in trgov EU

Vir: Prašnikar, Cirman, Domadenik, 2001, str. 144.

Rezultati ankete⁹ med slovenskimi podjetji kažejo, da so po njihovih ocenah poslovna okolja v državah nekdanje Jugoslavije še vedno tvegana. Najvišje tveganje so pripisala poslovanju z ZRJ in Makedonijo (ekstremno tvegani poslovni okolji) ter BiH (zelo tvegano okolje).

4. VSTOP SLOVENSКИH PODJETIJ NA TRG BiH

V grobem lahko rečemo, da slovenska podjetja pri prodoru na trg BiH uporabljajo dva ključna načina vstopa: trgovinskega in investicijskega. Odločitev med enim in drugim pristopom je odvisna ne samo od specifičnosti trga BiH, ampak tudi od specifičnosti panoge, v kateri poslujejo domača podjetja (Damijan, 2001, str. 2). V nadaljevanju predstavljam prednosti in slabosti obeh pristopov.

4.1. Trgovinski vstop

Pri trgovinskem načinu podjetja na trg vstopajo individualno preko običajnih izvoznih oz. trgovinskih poslov ali združeno preko skupne distribucijske in trgovinske mreže. Za individualni prodor so značilni visoki stroški in visoka stopnja tveganja, hkrati pa omogoča večjo prožnost. Združeni prodor omogoča večjo stabilnost, manjše tveganje in razmeroma nizke stroške zaradi porazdelitve le-teh. Zaradi nižjih začetnih naložb je manj tvegan, vendar

⁹ Gre za Anketo v slovenskih podjetjih o strategijah vstopa na območju nekdanje Jugoslavije, ki jo je izvedel med 125 velikimi in srednje velikimi slovenskimi podjetji v lanskem letu Inštitut za jugovzhodno Evropo, ki deluje na Ekonomski fakulteti v Ljubljani.

ne izkorišča vseh prednosti investicijskega pristopa. Dolgoročno je problematičen zato, ker zgolj izvoz slabša že tako slabo plačilnobilančno situacijo države, kar ne more trajati v nedogled (Čadež, Hočevar, Zaman, 2002, str. 10). Poleg tega je relativno manj učinkovit, kadar imamo opravka z visokimi uvoznimi trgovinskimi ovirami in nizko kupno močjo lokalnega prebivalstva, kar je nedvomno značilno tudi za trg BiH. K omilitvi trgovinskih ovir je delno že prispevala sklenitev sporazuma o prosti trgovini.

Po podatkih že omenjene ankete je za slovenska industrijska podjetja pri prodaji na trgih nekdanje Jugoslavije trgovinski pristop še vedno daleč najpomembnejši. V povprečju preko trgovinskih poslov v BiH realizirajo okrog 85 % svoje celotne prodaje na teh trgih (Damijan, 2001, str. 13).

4.2. Investicijski vstop

Investicijski vstop je vstop preko neposrednih tujih investicij (NTI). Glede na izvedbo poznamo tri oblike direktnih investicij v tujini (Kenda, 2001, str. 209):

- ❑ izgradnja novih obratov na zeleni površini (angl. greenfield strategy);
- ❑ nakup obstoječega premoženja v tuji deželi (angl. acquisition ali brownfield strategy);
- ❑ udeležba s skupnim vlaganjem (angl. joint venture).

Investicijski pristop ima pred trgovinskim kar nekaj prednosti. Po Damijanu (2002, str. 4) se podjetje lahko izogne visokim uvoznim carinskim dajatvam in drugim necarinskim oblikam zaščite. Proizvodi so na trgu obravnavani kot domači proizvodi, s tem pa se izognejo morebitni diskriminaciji glede na poreklo. Naslednja prednost je organizacija proizvodnje v tujini in s tem možnost izkoriščanja cenejših naravnih virov in delovne sile ter možnost povezave z ostalimi sorodnimi podjetji v državi gostiteljici. Pomembno vlogo ima tudi vpliv na ekonomsko politiko države (vpliv "velikih igralcev" na ekonomske odločitve vlad manj razvitih držav) ter vpliv na dolgoročno ekonomsko stabilizacijo države preko povečevanja kupne moči prebivalstva in preko izboljšanja plačilnobilančnega položaja države (financiranje deficita tekočega računa in ustvarjanje novega izvoza z izdelki, proizvedenimi v podružnici). Investicijski pristop je potencialno še posebej pomemben v primeru držav nekdanje Jugoslavije, ki se vse soočajo z velikimi plačilnobilančnimi težavami in nekonkurenčno proizvodno in izvozno strukturo.

Slabost investicijskega pristopa je v tem, da je precej bolj tvegan od trgovinskega. Potrebne naložbe so namreč precej večje, medtem ko so politične in gospodarske okoliščine v državi še vedno negotove (Čadež, Hočevar, Zaman, 2002, str. 18). Slabosti v primeru BiH so predvsem v veliki tveganosti naložb zaradi nestabilnih razmer, slabi zaščiti lastninskih pravic, odsotnosti pravne države, korupcije in podobno. Po drugi strani pa ta pristop dolgoročno zmanjšuje

tveganje. Lastna prisotnost na trgu podjetju omogoča, da ni odvisno od drugih posrednikov, zagotavlja boljšo oceno lokalnega trga in nenazadnje tudi lažjo izterjavo plačil.

4.2.1. Najpogostejša načina v okviru investicijskega vstopa

V zadnjih letih sta najpogostejša načina v okviru investicijskega vstopa slovenskih podjetij na trg BiH prevzem obstoječega lokalnega podjetja in nakup podjetja v procesu lastninjenja. Slovenska podjetja so pogost udeleženec v privatizaciji bosanskih podjetij, bodisi z nakupom celotnega podjetja bodisi njegovega deleža. Zaradi majhne kupne moči podjetja namreč vedno bolj spoznavajo, da na tem trgu ne bodo mogla samo prodajati svojih proizvodov, ampak bodo morala z neposrednimi investicijami tudi povečati kupno moč.

Pogačar (2001, str. 26) navaja, da se jasno odpirata dve poti, naložbe v nove tovarne ter nakup obstoječih podjetij. Oba pristopa imata svoje prednosti. Pri izgradnji nove tovarne lahko podjetje v popolnosti sledi svojim poslovnim ciljem, brez sklepanja kompromisov in prevzemanja dolgov iz preteklosti. To zahteva precejšnje poznavanje lokalnih razmer, težave pa se pojavijo pri zaposlovanju ustreznega kadra. Trenutno so iz različnih vzrokov precej aktualnejši nakupi že obstoječih podjetij. Le-ta imajo vsaj lokalno uveljavljeno blagovno znamko, večinoma solidno izurjene delavce in so zaradi splošno slabega gospodarskega stanja naprodaj za relativno ugodno ceno.

Ponavadi je s prevzemom obstoječega podjetja in nakupom podjetja v procesu lastninskega preoblikovanja povezano večje tveganje. Po drugi strani pa neučinkoviti trgi kapitala v državah nekdanje Jugoslavije omogočajo nakupe podjetij »pod ceno«. Vstopanje s prevzemi in z nakupi podjetij v procesu privatizacije ima še nekatere druge prednosti (takojšnje povečanje trga, uporaba posebnih znanj). Vendar oba navedena načina vstopa zahtevata večji obseg sredstev. Pogosto se pojavljajo tudi tveganja terjatev in izgub, ki so bila kupcem podjetij v procesu nakupa zamolčana¹⁰. Poleg tega so te oblike vstopanja na trg povezane z različnimi omejitvami pri odpuščanju zaposlenih in zahtevami po dodatnih naložbah. Sam nakup podjetja je namreč za podjetje pogosto precej manjši finančni zalogaj, kot so dodatne naložbe v fizični in človeški kapital, trženje in razvoj zaradi nujnega prestrukturiranja podjetja (Prašnikar, Cirman, Domadenik, 2001, str. 147). Ne glede na to se je precej slovenskih podjetij v zadnjem času pogumneje lotilo prav tega načina vstopanja na trg. V zadnjih letih smo bili priča nekaterim naložbam, ki se bodisi že uresničujejo bodisi so na začetku realizacije (Mercator, HIT, Petrol, Prevent).

¹⁰ To se je zgodilo Drogi Portorož ob nakupu 77 % deleža Konzuma leta 2000. Po podatkih iz bilance stanja, ki so jo predložili kupcu v postopku privatizacije, naj bi dolgovi znašali 543.430 KM. Kasneje se je izkazalo, da vsi dolgovi skupaj znašajo skoraj 4 milijone KM. Podobno je doletelo tudi nekatere privatizacijske sklade, ki niso poznali podjetij, ki so jih kupili in so se morali soočiti z velikimi dolgovi kupljenih podjetij. Tako v Kmečki družbi kot v Aktivni Group poudarjajo, da je težko priti do informacij o poslovanju podjetij.

4.3. Razlogi za vstop na trg

Osnovne ekonomske razloge za vstop slovenskih podjetij na trg držav nekdanje Jugoslavije, bodisi v obliki pospešenega izvoza bodisi investiranja, lahko razdelimo v tri glavne vsebinske sklope, kjer prva dva sodita v t.i. potisne dejavnike neposrednih investicij in internacionalizacije nasploh (Mrak, Jakličeva, Veselinovič, 2001, str. 9):

- na razloge znotraj podjetij, ki jih zaznamujejo predvsem podjetniški motivi in podjetniško specifične prednosti;
- na dejavnike, ki izvirajo iz domačega oz. običajnega poslovnega okolja;
- na razloge na samih trgih.

Med pomembnejše razloge, ki spodbujajo izvozno ekspanzijo slovenskih podjetij na trg BiH znotraj podjetij, lahko uvrstimo finančno privlačnost poslov, ki temelji na doseganju relativno ugodnih izvoznih cen, in dejstvo, da je na tem visoko tveganem trgu konkurenca tujih ponudnikov še vedno manjša kot v državah Evropske unije (EU). H krepitvi gospodarskega sodelovanja slovenskih podjetij z območjem nekdanje Jugoslavije so prispevali še ostali dejavniki, kot so: geografska bližina trgov in dobro poznavanje le-teh, lokalnih jezikov in kulture, ter številni osebni in poslovni kontakti. Vse to je omogočilo zmanjševanje tveganj poslovanja ter relativno uspešen nastop tudi manjših podjetij iz Slovenije na trgu BiH.

Spodbude za izvoz in neposredno investiranje so prihajale tudi iz slovenskega poslovnega okolja. Mednje v prvi vrsti sodita majhnost domačega trga, ki omejuje rast prodaje in huda konkurenca na domačem trgu, ki je relativno večja kot na drugih trgih v regiji (Mrak, Jaklič, Veselinovič, 2001, str. 10).

Med razloge na trgu BiH, ki so prispevali k pospešitvi vstopa slovenskih podjetij, štejemo nizke stroške delovne sile, ki je kvalificirana in motivirana. Cena delovne sile je najnižja v vsej srednji in vzhodni Evropi, vendar to ni ključni dejavnik, saj dodatni dobiček, ki izvira iz nižjih stroškov delovne sile, ne more upravičiti visoke stopnje poslovnega tveganja na tem področju. Kot največje prednosti vlaganja v BiH FIPA¹¹ navaja ekonomsko stabilnost (stabilna valuta z nizko stopnjo inflacije, prihod tujih bank, konstantna rast realnega BDP), naravna bogastva, privlačne sektorje (lesna, tekstilna, gradbena, metalna industrija, in turizem), kvalificirano in cenovno konkurenčno delovno silo, ugodno liberalno zakonodajo za neposredne tuje investicije, davčne olajšave za tuje vlagatelje, zaščito le-teh prek različnih agencij, veliko prostih kapacitet in objektov, preferencialni režim za izvoz v države EU in možnosti, ki jih vlagateljem nudi privatizacija.

Ugodnemu geografskemu položaju, tradicionalno dobrim poslovnim odnosom, poznavanju trga in jezika se pridružuje tudi ugled, ki ga ima slovensko blago v očeh bosanskih kupcev. Za

¹¹ Agencija za pospeševanje tujih investicij (angl. Foreign Investment Promotion Agency).

bolj uveljavljena slovenska podjetja, kot so Perutnina Ptuj, Droga, Kolinska, Gorenje, Mura, Lisca in Planika, je prepoznavnost in uveljavljenost njihovih tržnih znamk pomembna še iz časov nekdanje skupne države. Njihov velik ugled na trgih nekdanje Jugoslavije je bil ključnega pomena za ekspanzijo izvoza podjetij iz te skupine, saj so mnoga vztrajala s svojo prisotnostjo tudi v letih neposredno po razpadu skupne države. Nekatera slovenska podjetja še vedno uživajo velik ugled na trgu BiH. Po letošnji raziskavi podjetja Cati (Bogataj, 2002, str. 20) največ ugleda med njimi uživa Gorenje, ki je po tem merilu na drugem mestu med slovenskimi podjetji v BiH. Tudi po podatkih iz raziskave, ki sta jo lani izvedli Vida in Dmitrovičeva (2001, str. 6), imajo slovenski izdelki na trgu BiH velik ugled. Potrošniki v BiH posamezne lastnosti slovenskih izdelkov visoko vrednotijo, še posebej v primerjavi z domačimi.

Nekoliko manj spodbudno je dejstvo, da priklic blagovnih znamk kaže, da se porabniki spominjajo vse manjšega deleža slovenskih blagovnih znamk, ki so bile prisotne na teh trgih pred razpadom nekdanje Jugoslavije. V tem času se je namreč pojavila nova skupina mladih porabnikov, ki ni več čustveno navezana na nekdanjo skupno državo in s tem tudi na slovenske izdelke (Zaman, Čadež, Hočevar, 2002, str. 435).

4.3.1. Razlogi za trgovinski vstop

Po podatkih iz raziskave o strategijah vstopa slovenskih podjetij na območje nekdanje Jugoslavije so slovenska podjetja kot najpomembnejše razloge za trgovinski pristop pri prodoru na trg BiH navedla manjša potrebna sredstva kot v primeru neposrednih investicij, utečeno poslovno sodelovanje z lokalnimi partnerji in premajhen obseg poslovanja. V gradbenih in trgovinskih podjetjih so poudarili tudi pomen neurejene lokalne zakonodaje (Damijan, 2001, str. 17).

Tabela 5: Ocena glavnih razlogov za trgovinski vstop na trg BiH za industrijska podjetja

Razlogi	BiH
Manjše potrebne investicije kot pri NTI	3,7
Utečeno poslovno sodelovanje	3,4
Premajhen obseg sodelovanja	3,4
Specifična narava proizvodov	3,3
Neurejena lokalna zakonodaja	3,1
Dobra plačilna disciplina	2,7
Nizki trgovinski in transakcijski stroški	2,6

Opomba: 1 – nepomembno, 5 – zelo pomembno.

Vir: Damijan, 2001, str. 17.

Iz Tabele 5 je razvidno, da je eden pomembnejših razlogov za trgovinski vstop utečeno poslovno sodelovanje. To ni presenetljivo, saj so podjetja že več let uveljavljena na trgu BiH; njihove blagovne znamke so prepoznavne. Po Prašnikarju (2001, str. 11) so bile namreč nekatere naložbe na teh trgih¹² napravljene že v preteklosti (poznavanje trgov, uveljavljene blagovne znamke, osebni stiki, stare poslovne vezi in zaupanje, ki so si ga pridobila podjetja v vojnem času), zato vstopanje slovenskih podjetij na te trge utegne biti njihova konkurenčna prednost pred zahodnoevropskimi podjetji. Skupni motiv pri poslovanju na trgu BiH imajo nosilci vodilnih slovenskih blagovnih znamk s področja široke potrošnje, kajti njihove nekoč dobro uveljavljene in cenjene blagovne znamke so z izgubo jugoslovanskega in s tem tudi bosanskega trga utrpeli veliko škodo. Slovenski trg je premajhen za njihov uspešen razvoj, zato ne preseneča, da je premajhen obseg sodelovanja eden pomembnejših razlogov za to vrsto vstopa. Kljub temu, da večinoma izpolnjujejo vse evropske standarde kakovosti izdelkov in poslovanja, se njihove blagovne znamke v EU le stežka oz. skorajda ne morejo uveljaviti. Osnovni razlog je v tem, da je evropsko tržišče zasičeno s ponudniki izdelkov široke potrošnje, ki dosegajo bistvene konkurenčne prednosti z ekonomijo obsega (Rupnik, 2001, str. 57).

4.3.2. Razlogi za investicijski vstop

Odločitev podjetja o neposrednem vlaganju v tujino je vedno pogojena z določenimi lokacijskimi prednostmi, ki jih matično podjetje s tem pridobi. Motive za NTI lahko razdelimo v tri osnovne skupine (Damijan, 2001, str. 17):

- ❑ motiv vstopa na lokalni trg (izognitev visokim vstopnim stroškom);
- ❑ motiv dostopa do lokalnih naravnih virov;
- ❑ motiv povečanja produktivnosti preko boljšega organiziranja proizvodnje, dostopa do cenejše delovne sile, inputov ter specifičnih neopredmetenih sredstev lokalnih podjetij.

Tabela 6: Ocena glavnih razlogov za investicijski vstop na trg BiH za industrijska podjetja

Razlogi	BiH
Slabe možnosti izterjave plačil	3,7
Nižji stroški dela in materiala	3,6
Dovolj velik obseg poslovanja	3,5
Lažji dostop do ostalih lokalnih trgov	3,5
Visoki vstopni stroški (carine itd.)	3,1
Specifična narava proizvodov	2,7

Opomba: 1 – nepomembno, 5 – zelo pomembno.

Vir: Damijan, 2001, str. 18.

¹² Članek se nanaša na poslovanje slovenskih podjetij na trgih jugovzhodne Evrope oz. nekdanje Jugoslavije.

Če pogledamo razloge za investicijski vstop na trg BiH, kot so jih v anketi navedla slovenska industrijska podjetja, vidimo, da so kot najpomembnejši razlog za ta način vstopa navedla slabe možnosti izterjave plačil v primeru trgovinskih izvoznih poslov. Na drugem in tretjem mestu navajajo nižje stroške dela in materiala, dovolj velik obseg poslovanja ter lažji dostop do ostalih lokalnih trgov.

5. SPORAZUMI MED SLOVENIJO IN BiH

Obseg gospodarskega sodelovanja med državami je v veliki meri odvisen od sklenjenih bilateralnih gospodarskih sporazumov. Le-ti so ključni element pri vzpostavitvi stabilnega institucionalnega okolja in krejitvi gospodarskega sodelovanja ter zmanjševanju tveganj, katerim so izpostavljena domača podjetja.

Tabela 7: Nekateri bilateralni gospodarski sporazumi med Slovenijo in BiH

Vrsta sporazuma	Datum podpisa	Datum ratifikacije
Sporazum o gospodarskem sodelovanju	07.11.1997	23.03.1999, velja od 22.11.1999
Sporazum o vzajemnem spodbujanju in zaščiti naložb	30.05.2001	25.10.2001, velja od 01.07.2002
Sporazum o prosti trgovini	03.10.2001	21.12.2001, začasna uporaba od 01.01.2002
Sporazum o znanstvenem in tehnološkem sodelovanju	08.09.1995	29.3.1996, velja od 04.04.1996

Vir: Ministrstvo za gospodarstvo, Ministrstvo za zunanje zadeve, 23.09.2002.

Med Slovenijo in BiH je bilo po letu 1991 podpisanih kar nekaj pomembnih gospodarskih sporazumov, kot so: sporazum o gospodarskem sodelovanju, mednarodnem cestnem prometu in zračnem prometu, znanstveno-tehničnem sodelovanju in sporazum o plačilnem prometu. K pogumnejšemu vstopu slovenskih podjetij na trg BiH bo prispeval tudi lani podpisani sporazum o vzajemnem spodbujanju in zaščiti naložb (glej Tabelo 7). Manjkata sporazum o zaščiti premoženja in lastninskih pravic (razhajanja so pri členu, ki se nanaša na rešitev vprašanja Ljubljanske banke v zvezi s problematiko starih deviznih vlog¹³) in sporazum o preprečitvi dvojnega obdavčevanja.

Mrak, Jakličeva in Veselinovič (2001, str. 10) ugotavljajo, da obstoj bilateralnih sporazumov o spodbujanju in zaščiti investicij ni dejavnik, ki bi v preteklosti imel pomembno vlogo pri

¹³ Gre za nerešene zahteve deviznih vlog 165.000 državljanov BiH, nekdanjih varčevalcev pri Ljubljanski banki v BiH. Znesek njihovih deviznih vlog je pred vojno znašal 185 milijonov USD brez obresti. Zaradi večletnega zavračanja njihovih zahtev je večina izmed njih v letošnjem aprilu pozvala k bojkotu slovenskih proizvodov.

vplivu na odločitve slovenskih podjetij za investiranje na trgih nekdanje Jugoslavije. Večji del neposrednih naložb je bil namreč realiziran, še preden so omenjeni sporazumi stopili v veljavo ali celo preden so bili sklenjeni. Tudi Kosova (2001, str. 11) pravi, da aktivnosti slovenskih podjetij ne sledijo logiki postopnosti vnovičnega vzpostavljanja gospodarskih odnosov: diplomatski odnosi – podpis pomembnejših gospodarskih sporazumov – pospešeno trgovanje – višje oblike gospodarskega sodelovanja. Kot primer navaja sporazum o medsebojnem pospeševanju in zaščiti naložb, ki ga je Slovenija z BiH podpisala šele v lanskem letu, medtem ko so slovenska podjetja tam že davno investirala in bila eden glavnih akterjev v privatizacijskem procesu v BiH. Po drugi strani bo po pričakovanjih nekaterih slovenskih gospodarstvenikov sklenitev sporazuma o prosti trgovini imela pomemben vpliv na krepitev trgovinskega sodelovanja med državama. Sklenitev le-tega slovenskim podjetjem nudi nekatere prednosti pred drugimi mednarodnimi konkurenti na tem trgu. Gre za začasno prednost, ki bo izničena z vključitvijo Slovenije v EU. Več o tem v naslednjem poglavju.

5.1. Sporazum o prosti trgovini

V tem poglavju se bom posvetila sporazumu o prosti trgovini med Slovenijo in BiH, ki je stopil v veljavo letos in pomeni precedens¹⁴ v ekonomskih odnosih z državami nekdanje Jugoslavije. Njegov bistveni del je liberalizacija trgovine s kmetijskimi in industrijskimi izdelki. Sporazum v celoti sprošča uvoz vsega, tudi agroživilskega blaga iz BiH v Slovenijo, medtem ko bo BiH odpirala svoj trg počasneje kot Slovenija, kajti carine za industrijske in kmetijsko-živilske izdelke, ki jih Slovenija izvažava v BiH, se bodo zmanjševale postopoma do popolne ukinitve leta 2005.

Ob začetku veljavnosti sporazuma bo BiH carine pri uvozu kmetijskih in industrijskih izdelkov domačega izvora zmanjševala postopno, in sicer: ob začetku veljavnosti sporazuma na 70 % njihove vrednosti, 1. januarja 2003 na 50 %, 1. januarja 2004 na 30 % vrednosti, s 1. januarjem 2005 pa jih bo v celoti odpravila. Z isto dinamiko bo BiH odpravila tudi vse druge uvozne dajatve za slovensko blago¹⁵ (Đerić, 2001, str. 11). Slovenija je z dnem začetka veljave sporazuma v celoti odpravila carine pri uvozu kmetijskih izdelkov s poreklom iz BiH, za industrijske izdelke tega porekla pa so carine bile odpravljene že v letih 1995 in 1996 z Uredbo o določitvi preferencialnih carinskih stopenj za uvoz določenega blaga po poreklu iz določenih držav v razvoju. Sporazum med drugim vključuje tudi določbo, ki v primeru morebitne včlanitve ene od pogodbenic v EU predvideva odpoved sporazuma s pisnim uradnim obvestilom drugi pogodbenici ob upoštevanju šestmesečnega odpovednega roka. Po mnenju poznavalcev bo sporazum pomembno vplival na povečanje izvoza slovenskih industrijskih in kmetijsko-živilskih izdelkov v BiH. Bosanski trg za slovensko prehransko

¹⁴ Sporazum je asimetrične narave, v korist BiH, in v tem pogledu precedenčen glede na druge sporazume o prosti trgovini, ki jih je Slovenija sklenila s 33-imi državami (Rogelj, 2002c, str. 66).

¹⁵ Mišljene so posebne uvozne dajatve, ki jih zaračunava v % in ad valorem, ter % od vrednosti blaga, ki se plača za carinsko evidentiranje.

industrijo predstavlja pomemben izvozni trg, saj je BiH ena izmed redkih držav, kamor Slovenija izvažata tudi kmetijske in prehranske izdelke (BiH želi več izvažati v Slovenijo, 2002, str. 6). Največji slovenski izvozniki v BiH napovedujejo 10 do 15 % rast prodaje svojih izdelkov v letošnjem letu (Žlogar, 2002, str. 10). Politični in gospodarski predstavniki BiH vidijo v sporazumu možnost za nadaljnje zniževanje bosanskega deficita v blagovni menjavi s Slovenijo. Seveda pa sporazum ne bo spremenil ničesar, če mu ne bo sledila komercialna akcija gospodarstvenikov BiH, še posebej na področju kmetijstva. Glede na dejstvo, da BiH pridelata komaj 45 % hrane za svoje potrebe in da je izvoz le-te zanemarljiv, to ne bo lahko (Rogelj, 2001, str. 61).

Zaradi zapletov v zvezi z ratifikacijo na bosanski strani¹⁶ se sporazum uporablja začasno, kar pa ne ogroža blagovnih tokov med državama. Sporazum se bo uporabljal le do vstopa Slovenije v EU, ki je lani umaknila zahtevo po prehodnem obdobju za prostotrgovinske sporazume z državami na območju nekdanje Jugoslavije. Nadomestil ga bo stabilizacijsko-asociacijski sporazum (SAS), v medsebojni trgovini pa bo uveljavljena trgovinska praksa EU.

6. BALKANSKA UNIJA

Prisotnost slovenskih podjetij na trgih nekdanje Jugoslavije, ne le v smislu trgovinskih stikov, temveč tudi višjih oblik sodelovanja, je pomembna zato, ker na Balkanu nastaja prostotrgovinsko območje s približno 50 milijoni prebivalcev. Kot osnovno podporo politični in ekonomski stabilizaciji Balkana je EU sprejela deklaracijo, da podpira ustanovitev t.i. Balkanske unije, to je prostotrgovinskega območja na Balkanu. To naj bi zajemalo vse države nekdanje Jugoslavije (razen Slovenije) ter Bolgarijo, Romunijo in Albanijo. S temi državami je že začela podpisovati SAS-e, ki naj bi jih predvidoma do konca leta 2002 podpisala z vsemi državami tega območja (Rupnik, 2001, str. 58). Osnovni motiv sporazumov je določitev takšnega trgovinskega režima, ki bo državi Balkanske unije omogočal brezcarinski izvoz izdelkov v EU ter asimetričen carinski režim pri izvozu blaga iz EU v državo, kar bo eden od virov polnjenja njenega proračuna. Hkrati bodo članice Balkanske unije do konca leta 2002 med seboj podpisale dvostranske sporazume o prosti trgovini (Kos, 2001, str. 11). To pomeni, da se bo postopno začel vzpostavljati približno 50 milijonski prostotrgovinski trg¹⁷.

V procesu vključevanja v EU bo Slovenija morala privzeti njen pravni red, kar pomeni, da bo z dnem vstopa v EU avtomatično privzela tudi vse SAS z državami Balkanske unije in s tem razveljavila do sedaj sklenjene sporazume o prosti trgovini s temi državami. Z vstopom v EU bo, kot pravi Rogelj (2002a, str. 63), slovensko blago pridobilo poreklo EU in carinske ovire za njegov vstop na trg BiH bodo višje kot so v bilateralnem sporazumu o prosti trgovini. Po

¹⁶ BiH želi ugotoviti, ali bo sporazum resnično pripomogel k uravnoteženju blagovne menjave med državama, kjer Slovenija beleži visok presežek.

¹⁷ Če upoštevamo še tendence Turčije, da pristopi k uniji, bo ta številka preseгла 115 milijonov (Rupnik, 2001, str. 58).

drugi strani pa bo to prednost za slovenska podjetja s proizvodnimi kapacitetami v BiH, ker bodo imela za svoje izdelke prost dostop do bosanskega in ostalih trgov. Zato je pomembno, da se slovenska podjetja intenzivno odločajo za investiranje in vzpostavljanje proizvodnje na tem območju, ki bo še kar nekaj desetletij deležno posebne skrbi ne le EU, ampak tudi drugih pomembnih svetovnih ekonomskih ustanov (Kos, 2001, str. 11). Z neposrednim vlaganjem v to območje si lahko slovenska podjetja že danes zagotovijo status domačega proizvajalca, kar jim bo v prihodnje na tem območju omogočilo trženje izdelkov brez carinskih omejitev. To bi lahko dodatno izkoristili za pritok tujih strateških partnerjev v Slovenijo, kar bi prek kapitalskih povezav lahko v prihodnje odprlo vrata slovenskim podjetjem na globalni trg.

7. BLAGOVNA MENJAVA

7.1. Blagovna menjava BiH s tujino

BiH je imela v zadnjem petletnem obdobju trend rasti blagovne menjave s tujino. V obdobju po vojni blagovni primanjkljaj BiH narašča. Izjema je bilo lansko leto, v katerem je bil blagovni primanjkljaj v primerjavi z letom 2000 za malenkost, to je za 2,1 %, manjši. Pred vojno je imela BiH v skupni blagovni menjavi s tujino presežek. V prvem letu po vojni je bila pokritost uvoza z izvozom zelo šibka – 15,17 %. Pokritost uvoza z izvozom počasi narašča, leta 1998 je znašala 23,15 %, leta 1999 23,59 %, leta 2000 34,40 % in lani 35,32 % (Hujič, 2002, str. 51).

Tabela 8: Struktura blagovne menjave BiH po državah v letu 2001 (v 000 KM)

Država	Obseg blagovne menjave	Delež v %	Izvoz	Delež v %	Uvoz	Delež v %	Blagovni primanjkljaj	Pokritost uvoza z izvozom v %
Italija	1.435.455	16	513.171	21,9	922.284	13,9	-409.113	55,64
Hrvaška	1.269.156	14	233.261	10,0	1.035.895	15,6	-802.634	22,52
Slovenija	1.068.731	12	170.048	7,3	898.683	13,6	-728.635	18,92
Nemčija	1.054.626	12	325.878	13,9	728.683	11,0	-402.870	44,72
Jugoslavija	915.926	10	439.568	18,8	476.358	7,2	-36.790	92,28
Avstrija	465.695	5	80.352	3,4	385.343	5,8	-304.991	20,85
Madžarska	321.241	4	9.431	0,4	311.828	4,7	-302.415	3,02
Druge države	2.440.941	27	569.854	24,3	1.871.087	28,2	-1.301.233	30,46
Skupaj	8.971.771	100	2.341.545	100,0	6.630.226	100,0	-4.228.681	35,32

Vir: Hujič, 2002, str. 53.

V lanskem letu so bile najpomembnejše zunanjetrgovinske partnerice BiH Italija, Hrvaška, Slovenija, Nemčija in Jugoslavija. Slovenija zavzema tretje mesto po uvozu v BiH in peto mesto v izvozu BiH. Kljub visokemu položaju na lestvici največjih trgovinskih partnerjev BiH jo zaradi skromne dinamike trgovinskih odnosov že prehitujejo sosednje države, kot je npr. Jugoslavija, ki je ključni zunanjetrgovinski partner RS.

Z vsemi največjimi zunanjetrgovinskimi partnericami ima BiH negativno trgovinsko bilanco. Blagovni primanjkljaj je nominalno največji pri menjavi s Hrvaško in znaša 803 milijonov KM, sledi primanjkljaj s Slovenijo v višini 728 milijonov KM. Najslabša pokritost uvoza z izvozom je pri Madžarski (3,02 %), najboljša pri Jugoslaviji (92,28 %). Povprečje pokritosti uvoza z izvozom je 35,3 %, kar pomeni, da ima BiH približno tretjino uvoza pokritega z izvozom. Med najpomembnejšimi zunanjetrgovinskimi partnerji so samo Jugoslavija, Italija in Nemčija nad povprečjem pokritosti uvoza z izvozom. Glavni razlog za to je izvoz lesa v te države (Hujič, 2002, str. 52).

Deficit v blagovni menjavi s tujino je vplival na slabšanje plačilne bilance. V obdobju neposredno po vojni so deficit v blagovni menjavi poskušali pokriti z donacijami in s pomočjo iz vsega sveta (več kot 5 milijard USD). Kljub temu je skupni trgovinski primanjkljaj velik. Po podatkih Federalnega zavoda za statistiko in Carinske uprave RS je v prvem polletju letos znašal 2.687 milijarde KM, pokritost uvoza z izvozom pa je bila 25,8 %.

7.2. Blagovna menjava med Slovenijo in BiH

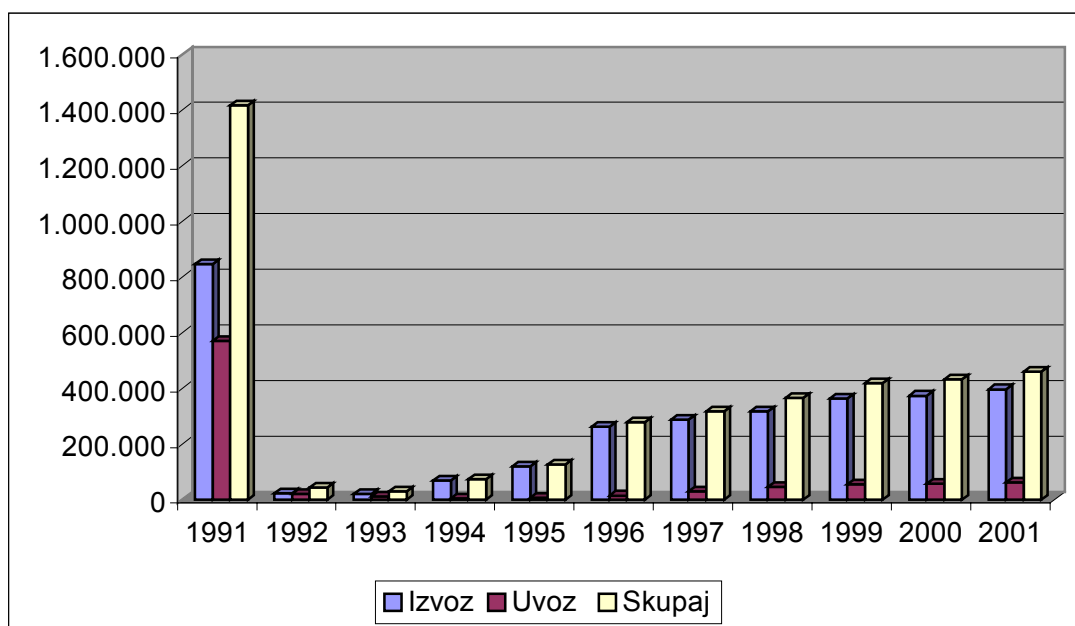
Kljub temu, da sta državi dokaj pozno podpisali večino sporazumov, ki naj bi olajšali ovire in težave pri medsebojnem gospodarskem sodelovanju¹⁸, so pogoji in razmere v BiH omogočali, da se je blagovna menjava med državama od leta 1994 stalno povečevala. BiH je namreč edina država z območja nekdanje Jugoslavije, s katero od leta 1994 neprekinjeno naraščata tako izvoz kot uvoz Slovenije. Poleg tega je pomembna zunanjetrgovinska partnerica Slovenije, saj je njen deseti zunanjetrgovinski partner in šesti izvozni trg.

Slovenija je ena ne prav redkih držav, ki v blagovni menjavi z BiH že vrsto let ustvarja visok presežek. Uvoz Slovenije namreč po obsegu močno zaostaja za izvozom v BiH. Lani je dosegel slabih 62 milijonov USD (7,6 % več kot v letu poprej), medtem ko je Slovenija v BiH lani izvozila kar za 397,4 milijonov USD (6,2 % več kot v letu 2000). Razmerje med uvozom in izvozom v zunanjetrgovinski bilanci med državama se je v zadnjih desetih letih občutno izboljšalo, lani je znašalo 1 : 6,4 v korist Slovenije. Dobrih 13 % 2,9 milijarde USD vrednega uvoza BiH prihaja iz Slovenije, medtem ko na slovenskem trgu gospodarstvo BiH proda le

¹⁸ Sporazum o gospodarskem sodelovanju je bil podpisan leta 1997, ratificiran šele dve leti kasneje. Sporazum o medsebojnem spodbujanju in zaščiti naložb ter sporazum o prosti trgovini sta bila podpisana lani, medtem ko sporazum o premoženjsko-lastniških razmerjih še ni podpisan. Več o tem v poglavju Sporazumi med Slovenijo in BiH.

dobrih 7 % izvoza ali za skromnih 62 milijonov USD blaga (podatek se nanaša na lansko leto). Slovenija prispeva za več kot tretjino primanjkljaja tekočega dela plačilne bilance BiH. Glede na to, da BiH iz Slovenije veliko več uvozi kot izvozi, lahko to postane pomembno vprašanje, ki bi lahko zaviralo prihodnje sodelovanje med državama. Gospodarstveniki BiH so že večkrat izrazili željo po zmanjšanju primanjkljaja v blagovni menjavi s Slovenijo.

Slika 4: Blagovna menjava med Slovenijo in BiH v obdobju 1991 – 2001 (v 000 USD)

Vir: Bosna in Hercegovina – privatizacija in možnosti investiranja, 14.03.2002.

Blagovna menjava še vedno ni dosegla predvojnega obsega. Največji obseg blagovne menjave med državama je bil dosežen leta 1990, in sicer 2,4 milijarde USD, kar je okoli 5,3-krat več kot lani (Žlogar, 2002, str. 10). Obseg blagovne menjave med državama je od leta 1994, ko je znašal 73,7 milijonov USD, neprekinjeno naraščal. Do konca lanskega leta se je povečal več kot šestkrat in dosegel vrednost skoraj 460 milijonov USD (glej Sliko 4).

V slovenskem izvozu v BiH prevladujejo mineralne vode in sodavice (5,2 % celotnega izvoza v BiH), pivo iz slada (4,1 %), zdravila (3,7 %), premazane tekstilne tkanine (2,7 %), mlečni izdelki (2,2 %) ter hladilne in druge naprave za hlajenje (2 %). Največji delež lanskega uvoza iz BiH v Slovenijo predstavljajo surove živalske kože (13,5 % celotnega uvoza iz BiH), neobdelan les (10,3 %), obdelan les (8,7 %), deli obutve (8,5 %), oblačila in pribor za oblačila iz usnja in umetnega usnja (3,8 %), moška in deška oblačila (3,7 %), ženska in dekleška oblačila (3,5 %), obutev (2,9 %) ter sedeži in njihovi deli (2,3 %). Med največjimi slovenskimi izvozniki na trg BiH v letu 2001 so bili Fructal Ajdovščina, Gorenje Velenje, Prevent Slovenj Gradec, Pivovarna Laško, Ljubljanske mlekarne Ljubljana, Krka Novo mesto, Lek Ljubljana, Droga Portorož, Henkel Slovenija Maribor in Sava Tires iz Kranja.

Podjetja, ki so lani največ uvažala iz BiH so Koto Ljubljana, Alpina Žiri, Vipap Videm Krško, Industrija usnja Vrhnika, Merkscha Celje, Peko Tržič, Planika Kranj, Nil-tex Ljubljana, Meltal Maribor in Šepič Kozina (Bosna in Hercegovina – privatizacija in možnosti investiranja, 2002).

7.3. Letošnja blagovna menjava med državama

Po podatkih Privredne komore BiH je BiH v prvem polletju letos v Slovenijo izvozila za dobrih 31,64 milijonov USD blaga oz. 30,34 % manj kot v istem obdobju lani. Iz Slovenije je BiH uvozila za 187,19 milijonov USD blaga, kar je 8,6 % manj kot lani. Letošnji polletni primanjkljaj menjave BiH s Slovenijo tako znaša 155,55 milijonov USD in je za 2,4 % manjši od lanskega polletnega primanjkljaja. Slovenija je na tretjem mestu med največjimi uvoznimi partnerji BiH in je dosegla šesto mesto med državami, v katere je BiH največ izvozila v letošnjem polletju. Podatki Banke Slovenije (2002, str. 63) kažejo drugačno sliko¹⁹. V obdobju od januarja do julija letos se je slovenski izvoz v BiH povečal za 17,35 % v primerjavi z istim obdobjem lani in je znašal 257 milijonov USD. Uvoz Slovenije je v tem obdobju znašal 35 milijonov USD blaga, kar je 5,4 % manj kot lani. Blagovni presežek v korist Slovenije je po slovenski statistiki v prvem polletju letos znašal 222 milijonov USD in je za 22 % višji od presežka v istem obdobju lani.

8. NEPOSREDNE TUJE NALOŽBE V BiH

Tuje neposredne naložbe so pomembna spodbuda pri oživljanju gospodarstva BiH. NTI v BiH so leta 1997 znašale 504 milijonov USD, leta 1998 100, nato 90, v letu 2000 150, lani pa 164 milijonov USD. Sektorji, v katere se največ vlaga, so: metalna proizvodnja, nepremičnine, bančništvo, zavarovalništvo, prehranska in kemična industrija (Business Guide, 2002, str. 14).

8.1. Zakonodaja o neposrednih tujih vlaganjih

Zakonodaja o tujih vlaganjih je dovolj liberalna, da ne zavira tujih naložb. Lahko rečemo, da vsako leto privablja vse več slovenskih in tujih naložb. Režim in načela tujih vlaganj v gospodarstvo ureja Zakon o politiki neposrednih tujih vlaganj v BiH²⁰. Tuje vlaganje se lahko izvrši z ustanovitvijo novega podjetja, vlaganjem v obstoječe podjetje, ustanovitvijo skupnega podjetja z domačim partnerjem (dolgoročna proizvodna kooperacija, poslovno-tehnično sodelovanje, skupno vlaganje) in posebnimi oblikami vlaganj (Ibrahimkadić, 2002, str. 2).

¹⁹ Razlike v številkah gre pripisati različnemu zajemanju in natančnosti statistik držav.

²⁰ Objavljen je bil v Službenem glasniku BiH 17/98.

Zakonodaja enakopravno obravnava tuje investitorje, ki imajo iste pravice in obveznosti kot rezidenti BiH. Obenem niso predvidene nikakršne omejitve pri izbiri panoge, v katero želijo vlagatelji investirati. Kapital lahko vlagajo v vse sektorje gospodarstva BiH in reinvestirajo dobiček iz teh naložb, in sicer na enak način in pod istimi pogoji kot rezidenti BiH; vse to v skladu z veljavno zakonodajo BiH in entitet. Edina izjema so podjetja, ki proizvajajo ali prodajajo orožje, strelivo in eksploziv za vojaško uporabo ter javno informiranje. V tem primeru je delež tujega kapitala omejen na največ 49 %. Poleg tega je za te naložbe potrebno dovoljenje pristojnega organa entitete. BiH ter entiteti lahko objavljajo splošne podatke o tujih naložbah, vendar morajo pri tem spoštovati legitimne interese vlagateljev in varovati poslovne skrivnosti.

Neposredne tuje naložbe so obdavčene po davčni zakonodaji entitet, pri čemer ne sme biti diskriminacije med tujimi in domačimi vlagatelji. Tuje naložbe so oproščene vseh carin in drugih carinskih obveznosti, razen carinskega evidentiranja. Vlagatelji imajo zaradi svojih vlaganj v BiH pravico pri katerikoli komercialni banki odpreti račun v domači ali tuji konvertibilni valuti. Transfer dobička, dividend, obresti in drugih oblik, ki so rezultat njihovega vlaganja, v tujino, se lahko opravi v katerikoli konvertibilni valuti svobodno in brez ovir. Tuji vlagatelji imajo pod pogojem recipročnosti enake pravice do nepremičnin kot državljani BiH. Enako velja za pravico do zaposlovanja tujcev v skladu z ustreznimi zakoni (Milenkovič, 2001, str. 9).

8.2. Spodbujanje naložb

BiH se zaradi posledic vojne ter šibkega gospodarstva sooča s številnimi težavami pri privabljanju tujih investitorjev. Nivo neposrednih tujih investicij je nizek, zato je njihovo spodbujanje, še posebno ob upadanju mednarodne pomoči, postalo ena od prednostnih nalog. Pravni okviri, ki dajejo tujim investitorjem enake pravice kot domačim pravnim osebam, so prirejeni za to nalogo.

Investicije so deležne kar nekaj davčnih spodbud, čeprav obdavčitev med entitetama ni usklajena. Harmonizacija davčne ureditve je še daleč; delno je bila dosežena na področju davčnih stopenj pri prometnem davku, pri določitvi seznama proizvodov, ki niso obdavčeni, ter pri določanju trošarin. Pri davku iz dobička pravnih oseb veljajo različne davčne stopnje, v Federaciji znaša 30 %, medtem ko je v RS je regresiven sistem obdavčevanja dobička in davek znaša 10 – 30 %. (Profil zemlje, 2002, str. 34). V primeru novo začelih investicij (novoustanovljenih podjetij) v Federaciji so, tako domača kot tuja podjetja, v prvem letu poslovanja v celoti oproščena davka od dobička, medtem ko oprostitev za drugo leto znaša 70 %, tretje leto pa 30 % davka od dobička. V RS to velja le za tuje investitorje v prvih petih letih poslovanja; v primeru novih investicij so podjetja oproščena plačevanja davka od dobička v celoti, vendar pa ne poznajo oprostitev ob kapitalskih naložbah v že delujoča podjetja. V Federaciji so podjetja nasprotno oproščena plačevanja davka od dobička za dobo 5

let sorazmerno v višini deleža tujega vlaganja v primeru, če delež tujega kapitala v trajnem kapitalu znaša najmanj 20 %. Pomemben dejavnik spodbujanja tujih naložb je vsekakor tudi prost in takojšen transfer dobička od portfeljskih in kapitalskih naložb, ki ni obdavčen, kadar je predmet obdavčitve v drugi državi (Petrič, 2002, str. 79). V BiH obstaja več agencij za zavarovanje tujih investicij, ki tuje investitorje varujejo pred najpomembnejšimi političnimi tveganji. Dejansko so vsi ukrepi, ki so usmerjeni k ustvarjanju ustreznega investicijskega okolja, hkrati usmerjeni tudi k spodbujanju tujih naložb. Najpomembnejše med temi agencijami so: MIGA²¹, IDA, IGA²² in FIPA.

Tuji investitorji se lahko proti omejitvam nakazil, odvzemu premoženja, vojnim in civilnim škodam in zakonskim krivicam zavarujejo pri skladu EU Investment Guarantee Trust Fund for BiH. Vodi ga MIGA, ki deluje pod okriljem Svetovne banke od leta 1988. Njen namen je dati podporo tujim investicijam, usmerjenim v države v razvoju, z zagotavljanjem garancij za zavarovanje političnega tveganja. Leta 1996 sta Svetovna banka in BiH ustanovili IGA z namenom zavarovanja investicij pred političnimi tveganji ter podpore financiranja in razvoja izvoza BiH. IGA in IDA, ki prav tako deluje pod okriljem Svetovne banke, nudita zavarovanje transakcij med bosanskimi podjetji in tujimi subjekti (podjetja, banke, dobavitelji) pred političnimi tveganji.

Na državni ravni je bila v letu 1999 ustanovljena FIPA, neodvisna vladna organizacija, ki naj bi pomagala pri vzpostavljanju ustreznih pogojev za investicije, usmerjene v izvoz, in pri pospeševanju zunanje trgovine. Agencija posreduje med tujimi in domačimi potencialnimi investitorji, svetuje domačim podjetjem, ponuja informacije tujim investitorjem, pripravlja programe promocij in izobraževanja, sodeluje s podobnimi institucijami znotraj obeh entitet in podobno. Najpomembnejše storitve, ki jih ponuja, so: splošna promocija vlaganj, posredovanje med lokalnimi oblastmi in gospodarstvom, pomoč pri izbiri najprimernejše oblike vlaganja in ustanavljanja podjetij, pomoč pri izbiri podjetja v procesu privatizacije ter ponujanje podrobnih informacij o infrastrukturnih investicijskih projektih, zakonih, predpisih, davkih in drugih dajatvah.

8.3. Neposredne slovenske naložbe v BiH

Neposredne naložbe Slovenije v države jugovzhodne Evrope (JVE) naraščajo, lani so znašale 565,5 milijonov USD, od tega je delež neposrednih naložb Slovenije v BiH dosegel 15,3 %. Slovenija sodi med največje tuje investitorje v BiH, v povprečju zadnjih let (od 1994 do 2000) je bila med vlagatelji v BiH na petem mestu (za Kuvajtom, Hrvaško, Nemčijo in Turčijo) (Žlogar, 2001a, str. 6).

²¹ Angl. Multilateral Investment Guarantee Agency.

²² Angl. Investment Guarantee Agency.

Tabela 9: Neposredne slovenske naložbe v državah jugovzhodne Evrope (v mio USD)

Država	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Skupaj tujina	489,9	478,4	452,4	599,7	621,1	794,0	949,5
Skupaj JVE	321,6	312,5	308,1	402,7	416,2	518,9	565,5
Hrvaška	228,5	236,4	232,7	320,9	321,0	357,7	373,4
Makedonija	21,2	22,9	27,5	24,8	38,8	66,1	48,4
BiH	16,1	17,4	16,6	18,3	25,9	61,8	86,3
Jugoslavija	54,0	34,4	28,7	34,1	25,8	26,6	43
Romunija	1,4	0,5	2,4	4,5	4,6	5,6	12,5
Bolgarija	0,4	0,9	0,2	0,1	0,1	1,1	1,9

Vir: Banka Slovenije, 23.09.2002.

Po statistiki Banke Slovenije²³ so slovenska podjetja v BiH v obdobju 1995 – 2000 vložila skoraj 62 milijonov USD, konec leta 2001 je skupni znesek neposrednih vlaganj v BiH dosegel dobrih 86 milijonov USD. Po ocenah slovenskega veleposlaništva v Sarajevu je Slovenija po letu 1995 v gospodarstvo BiH vložila že približno 150 milijonov USD in prispevala k odprtju 3.000 delovnih mest (Rogelj, 2002a, str 63).

Tabela 10: Največji slovenski vlagatelji v Federaciji v letu 2001

Vlagatelj	Podjetje v BiH	Vložek v EUR
Terme Čatež	Ilidža-Sarajevo	25.200.000
Prevent	Volkswagen Sarajevo	10.251.000
Intereuropa	Nova Intereuropa Sarajevo	7.038.000
Kapis	Tomislavgrad	2.652.000
Bori	Bori KMO Bosanska Krupa	1.5-2.500.000
Kmečka družba	Oslobođenje Sarajevo	1.785.000
Alpina	FOGS Sarajevo	765.000

Vir: Mogućnosti ulaganja u BiH, 2002, str. 6.

Samo v lanskem letu so slovenski investitorji vložili 50 do 60 milijonov USD in odprli prek tisoč novih delovnih mest, v vseh gospodarskih panogah (Rogelj, 2002b, str. 63). Iz Tabele 10 je razvidno, da so bila lani med največjimi slovenskimi vlagatelji v Federaciji podjetja Terme Čatež, Prevent in Intereuropa.

²³ Banka Slovenije spremlja neposredne slovenske naložbe v BiH, ki presegajo 10- oz. 12-odstotno udeležbo v osnovnem kapitalu, ne spremlja pa portfeljskih naložb in naložb, ki jih izpeljejo podružnice slovenskih podjetij v BiH, zaradi česar prihaja do razlik v ocenah slovenske kapitalne prisotnosti v BiH.

9. SLOVENSKA PODJETJA V BiH

Kljub temu, da je gospodarska atmosfera v BiH še vedno nestabilna, slovenska podjetja kažejo velik interes za prenos tehnologij in ustanavljanje podjetij v BiH, saj z velikimi koraki vlagajo v obstoječa bosanska podjetja, jih kupujejo, ustanavljajo skupna podjetja, kot strateški vlagatelji pa sodelujejo tudi pri privatizacijskih razpisih. V BiH je registriranih 210 podjetij, podružnic oz. predstavništev, ki so v večinski slovenski lasti (Viršek, 2002, str. 13).

V letu 2000 je bila ena največjih slovenskih naložb odprtje Mercatorjevega nakupovalnega središča, katerega vrednost je znašala 48 milijonov KM. Slovenskim proizvajalcem naj bi omogočil večji izvoz, kajti večina blaga, ki ga ponujajo v tem centru (35 %), je slovenskega porekla. Iz BiH ga je okoli 25 %, ostalo pa je iz Hrvaške in drugih držav. Pred začetkom naložbe je Mercator napovedal, da bo ponujal okoli 40 % bosanskih izdelkov, toda za zdaj naj bi po ceni, kakovosti, embalaži in redni proizvodnji zadovoljilo standarde le 25 % blaga. Svoj prodor na trg je Mercator začel leta 1999, ko je skupaj z družbo Tržni centar Sarajevo ustanovil mešano podjetje Mercator Tržni centar Sarajevo, v katerem ima večinski, 52 % lastniški delež (Žlogar, 2000, str. 14). Del Mercatorjeve strategije v obdobju 2002 – 2005 je med drugim tudi pridobitev 5 % tržnega deleža, po nekaterih podatkih pa njegov delež v BiH trenutno znaša 0,7 % (Čelebić, 2002, str. 10). Poleg trgovskega centra v Sarajevu gradi oz. bo še gradil nove trgovske centre v Sarajevu, Tuzli, Banja Luki in Brčkem.

V BiH je bil lani dejaven Prevent iz Slovenj Gradca, ki je bil v lanskem letu drugi največji vlagatelj v Federaciji. Prek hčerinskega podjetja Prevent Sarajevo je kupil 42 % delež v sarajevskem podjetju Volkswagen Sarajevo, za katerega je odštela 2,1 milijona KM. S tem korakom so želeli postaviti temelj za hitrejši razvoj avtomobilske industrije v Bosni. Po besedah direktorja družbe je bil pogoj za nakup tovarne nakup državne lastnine, vredne 2 milijona KM in vlaganje še 18 milijonov KM v proizvodnjo in proizvodne zmogljivosti, kar bi omogočilo montažo 35.000 vozil in zaposlitev 1.500 delavcev. V Visokem je januarja 2000 odprl nov proizvodni obrat, ki izdeluje avtomobilske prevleke za nemški Volkswagen. Investicija v vrednosti 5 milijonov KM ni bila le posledica cenejše delovne sile (po besedah direktorja Preventa stroški delovnega mesta v BiH znašajo nekaj manj kot polovico slovenskega), ampak je na njihovo odločitev vplivala obnovitev Volkswagnove proizvodnje v Sarajevu (Krivec, 2000, str. 16).

Kmečka družba je konec januarja 2000 kupila 39 % delež največjega neodvisnega dnevnika v Federaciji, Oslobođenje Sarajevo. Zanj je odštela 2 milijona KM in tako postala največja lastnica omenjenega dnevnika.

Perutnina Ptuj, ki na trg BiH izvozi tretjino izvozu namenjene proizvodnje, je z Agrokomercem iz Velike Kladuše že v februarju 2000 podpisala pogodbo o ustanovitvi skupne družbe Perutnina Agrokomerc oz. Perutnina AC (Žlogar, 2000, str. 14), ki je bila registrirana za proizvodnjo in predelavo piščančjega mesa. Na osnovi pogodbe bi Perutnina

Ptuj morala vložiti še milijon KM in zaposliti 150 delavcev, vendar je bil zaradi nasprotovanja malih delničarjev Agrokomerca²⁴ projekt zaustavljen. Zato je Perutnina kapital, ki je bil namenjen Agrokomercu, preusmerila v nakup 59,4 % deleža lastniškega dela drugega največjega proizvajalca piščančjega mesa na Hrvaškem, podjetja Pipo Čakovec, in v decembru lanskega leta ta projekt realizirala (Mulić-Bušatlija, 2001).

ETI Elektroelementi iz Izlake so maja 2000 v Sarajevu odprli hčerinsko družbo, mešano podjetje za proizvodnjo varovalk, ki bo v skupni lasti z Elektroprivredo BiH. Vrednost naložbe je znašala 4 milijone KM. V začetku junija 2000 je Droga Portorož postala večinski lastnik podjetja Konzum²⁵ z nakupom 77 % deleža v vrednosti 6,1 milijona KM. Droga pričakuje, da bo s tem nakupom močno povečala svoj izvoz v BiH (Žlogar, 2000, str. 14).

Tudi slovenske pivovarne se borijo za dolgoročno pozicijo v BiH. Sredi septembra 2000 je Pivovarna Union podpisala pogodbo s Sarajevsko pivovaro o kooperacijski in licenčni proizvodnji Unionovih izdelkov, ki naj bi bili distribuirani po celotnem trgu BiH. Kasneje, v januarju 2001, je Pivovarna Union kupila 12 % delež Sarajevske pivovare. Zanj je plačala 4 milijone KM in se obenem obvezala, da bo v posodobitev proizvodnje vložila še 3 milijone KM (Žlogar, 2001a, str. 7). Dolgoročni cilj Pivovarne Laško, ki ima v BiH 20 % tržni delež, je odpreti pivovarno v enem izmed večjih bosanskih mest. Zaenkrat v BiH prodaja prek grosistov, med domačimi konkurenti pa sta največji sarajevska in tuzlanska pivovarna (Čelebič, 2002, str. 12). Vlada RS je letos zavrnila ponudbo Pivovarne Laško za nakup 53,92 % državnega deleža Banjalučke pivovare v višini 32,27 milijonov KM. Kot razlog za zavrnitev so navedli prenizko ovrednoten program investiranja ter zaposlovanja v nadaljnjih treh letih. V Pivovarni Laško so prepričani, da je bila omenjena ponudba ugodnejša od tiste, ki je bila oddana marca lani, saj je bila kupnina, ki bi jo prejela država, višja za milijon KM.

Petrol ima od leta 1999 v Sarajevu podjetje Petrol BH Oil Company, prek katerega so lani prodali za 50.000 ton derivatov, iz Slovenije pa so izvozili še 150.000 ton. Trenutno njegov tržni delež znaša 17 %, do leta 2005 ga želi povečati na 25 %. Letos pričakujejo 25 – 30 milijonov evrov prometa. Petrol ima v Federaciji 8 bencinskih servisov (v Zenici, Tuzli, Maglaju, Cazinu, Žepčah in drugod), v Pločah pa imajo najeto skladišče (Čelebič, 2002, str. 12).

V lanskem letu je v BiH vlagal Meblo Holding, ki je odprl salon pohištva v Sarajevu, nato pa še v Tuzli. Tako kot pred vojno je omenjeni trg za Meblo zelo zanimiv in pomemben, zato išče strateškega partnerja, s katerim ne bi začel le večje širitve prodajaln, marveč tudi skupno proizvodnjo pohištva v BiH. Meblu, ki pokriva odstotek ali dva tamkajšnjega trga, se je posrečil dober izbor poslovnih partnerjev, saj izvrstno sodelujejo z Unitradeom. Največ prodaja

²⁴ Gre za delničarje, ki so postali solastniki Agrokomerca še v obdobju t.i. Markovićeve privatizacije.

²⁵ Konzum je druga največja veriga 20-ih maloprodajnih trgovin s sedežem v Sarajevu.

jogijev, vzmetnic in lesenega pohištva; manj pa oblazinjenega pohištva. Lani je prodaja znašala 120 milijonov tolarjev.

Planika ima v BiH štiri podjetja, in sicer Planiko Flex Sarajevo s 14 trgovinami, Planiko Cazin s 3 trgovinami, v RS ima dve podjetji v Banja Luki, lani pa so skupaj z Alpino odprli novo trgovino v Mercatorjevem nakupovalnem središču (Žlogar, 2001a, str. 7). Aprila lani se je Alpina odločila za nakup 67 % deleža sarajevske Fabrike obuče i galanterije, nekoč najmodernejše in najuspešnejše bosanske tovarne obutve, v vrednosti 200.000 KM. S tem nakupom je Alpina prvič vlagala v tuje proizvodno podjetje, za to pa so se odločili zaradi cenejše delovne sile v BiH (Roš, 2001, str. 15).

Med najuspešnejšimi slovenskimi podjetji, ki so kupila kakšno bosansko podjetje, izstopa mednarodno podjetje za proizvodnjo in prodajo kablov Kapis iz Petrovč, ki je avgusta lani kupilo Tovarno kablov v Tomislavgradu za 13 milijonov KM. Bosanske oblasti so podjetju Kapis za nakup tovarne postavile več pogojev, med drugim, da mora zaposliti 200 delavcev v roku treh let. S tem pogojem niso imeli težav, saj so zaradi velikega povpraševanja nameravali zaposliti toliko delavcev že po enem letu. V naslednjih treh letih načrtujejo vlaganje v posodobitev proizvodnje in razvoj v znesku 5 milijonov KM. S tem podjetjem imajo v BiH velike načrte, in sicer postati vodilni v trženju in proizvodnji električnih kablov in žic na trgu bivše Jugoslavije in se uveljaviti tudi na tretjih trgih (Kaučič, 2002, str. 43).

V okviru bosanske privatizacije je Eco Invest novembra lani kupil 65 % delež tovarne celuloze in papirja Celeks iz Banja Luke za 500.000 KM v gotovini in 17,5 milijona KM v naložbah. Na ta način so si poleg vstopa na trg BiH zagotovili tudi možnost vstopa na srbski, romunski in bolgarski trg. Proizvodnja v Celeksu je bila v težavah že skoraj desetletje, glavni papirni stroji stojijo že več kot leto dni. Z ustreznimi vlaganji v Celeksove zmogljivosti bi bilo možno proizvodnjo usposobiti za do 55 ton papirja na leto, kar namerava Eco Invest uresničiti do leta 2004.

Prav tako so bila dejavna sledeča slovenska podjetja: Avtocommerce (aprila lani je ustanovil svojo družbo v Sarajevu), IMOS (začelo je z gradnjo poslovno-stanovanjskega objekta višjega standarda v središču Sarajeva; naložba je bila vredna 21,5 milijona KM), Tranzit (solastnik predilnice in obrata za izdelavo preprog v Trnovu pri Sarajevu; naložba je bila vredna okoli 12 milijonov KM), Halcom informatika (vzpostavitev elektronskega bančništva v vrednosti okoli 1,5 milijona KM), Oracle Software (gradnja finančno informacijskega sistema), podjetje Citrus (lani je za 680.000 evrov kupilo bihaško Žitoprerado ter še nekaj podjetij v zahodni Bosni (Žlogar, 2002, str. 11).

Eno izmed slovenskih podjetij, ki je imelo težave pri realizaciji svojih naložb, so Terme Čatež. Po več kot dveh letih usklajevanja pogojev (tako dolgo je namreč čakala na dovoljenje za ustanovitev mešanega podjetja) med Termami Čatež in sarajevskim kantonom se je konec lanskega leta začela uresničevati največja slovenska naložba v BiH po koncu vojne (pred njo

je imel največjo naložbo v BiH Mercator). Direktor Terme Čatež in guverner kantona Sarajevo sta podpisala sporazum o ustanovitvi družbe z omejeno odgovornostjo, ki bo poslovala pod imenom Terme Ilidža. Novoustanovljena družba, v kateri bo brežiško podjetje imelo 90 % delež, kanton Sarajevo pa 10 %, bo na kakih 20 ha zgradila športno-rekreativni in zdraviliški kompleks na Ilidži, v katerem bo več odprtih in pokritih bazenov, gostinskih in športnih objektov ter parkirišče. Kanton Sarajevo bo poleg zemljišča novi družbi zagotovil tudi pravico do uporabe termalne vode. Terme Čatež pa se na podlagi sklenjenega sporazuma zavezujejo, da bodo hkrati s pridobitvijo pravice do uporabe zemljišča na novoustanovljeno družbo prenesle pravice za tehnološke rešitve in know-how, potreben za izvedbo in poslovanje kompleksa. Po ocenah je projekt vreden od 45 do 50 milijonov KM. V prvi fazi gradnje bodo Terme Ilidža zaposlovale 150 do 200 ljudi, kasneje pa od 200 do 250 ljudi (Žlogar, 2002, str. 12).

9.1. Slovenska podjetja v letu 2002

Letos marca je Prevent, eno od najuspešnejših podjetij v Federaciji lani²⁶, kupil tovarno avtomobilskih filtrov Unico v Tešnju in tako poleg izdelave avtomobilskih prevlek in solastništva v sarajevski tovarni VW vstopil tudi v izdelavo avtomobilskih delov. Za tovarno je odštél 200.000 KM in se zavezal, da bo v naslednjih treh letih vložil v novo tehnologijo 5 milijonov KM. Poleg tega v naslednjih petih letih dobička ne bo jemal, temveč ga bo vlagal v proizvodnjo. Načrtuje tudi, da bo v prihodnjih treh letih vrednost proizvodnje filtrov s 4,2 milijona povečal na 11,5 milijona. Avgusta letos je družba Prevent Sarajevo podpisala pogodbo o nakupu FAD (Fabrike auto dijelova) v Jelahu pri Tešnju, za katero je plačala eno KM²⁷. Poleg tega se je zavezala, da bo poravnala dolgove podjetja, ki se gibljejo okrog 2,5 milijona KM ter da bo v treh letih v novo proizvodno tehnologijo investirala okoli 7 milijonov KM. Prav tako za eno KM je avgusta odkupil še zeniško tekstilno tovarno Kimo. Ob tem je prevzel dolgove do bank in drugih upnikov v višini 1,3 milijona KM in se zavezal, da bo v naslednjih treh letih investiral še nekaj manj kot 4 milijone KM v obnovo tovarne, proizvodne linije in stroje ter v usposabljanje in izobraževanje delavcev. Poleg 180 delavcev, ki v prostorih Kima že od lani šivajo avtomobilske prevleke za francoski trg, bodo zaposlili še ostalih 100 delavcev podjetja, ki so bili doslej brez dela, v treh letih pa še dodatnih 60 delavcev. Po besedah generalnega direktorja Preventa, Jožeta Kozmusa, so se za nakup Kima in nadaljnje investicije vanj odločili, ker morajo v Preventu kot dobavitelji delov za avtomobile delati v skladu s standardi, ki jih od njih zahteva avtomobilska industrija. Na osnovi poslovnega sodelovanja je v prostorih Kima del zaposlenih že od lanskega maja šival

²⁶ Sarajevske Poslovne novine so objavile seznam sto največjih in najuspešnejših podjetij v Federaciji lani. Med njimi je po celotnem prihodku Prevent Sarajevo zavzel dvanajsto mesto, po neto dobičku je dosegel osmo mesto in po izvoznih rezultatih četrto mesto med najuspešnejšimi podjetji v Federaciji.

²⁷ Nekaj pred vojno velikih bosanskih podjetij so v procesu privatizacije letos ponudili tujim partnerjem za eno marko, z željo, da bi se stabilizirala in da bi v njih stekla proizvodnja. Take in podobne prodaje so izzvale burne reakcije javnosti (Latal, 2002, str. 11).

prevleke za francoski trg. Ker bi morali v tej proizvodnji za delovanje v skladu s standardi opraviti še mnoge dodatne presoje, so se raje odločili za nakup (Detela, 2002, str. 8).

Tudi Intereuropa se vse bolj uveljavlja v BiH s ciljem postati vodilna špediterska družba na trgu. Njena hčerinska družba Intereuropa RTC Sarajevo razpolaga s 16 ha logističnih površin, od tega je 4.500 m² skladiščnih. Lani je od Aktive Group kupila večinski, 67 % delež v družbi Robno transportni centar Sarajevo za 3,3 milijona KM. Obdržati mora vse zaposlene, vložiti 10,5 milijona KM v gradnjo sodobnega skladiščnega, carinskega in terminala za pretovarjanje ter zaposliti še okrog 100 delavcev. Letos nameravajo v gradnjo novega terminala in širjenje mreže poslovnih enot vložiti 3,6 milijona KM in v poslovanju ustvariti 560.000 KM dobička (lani so ga ustvarili 200.000 KM), prihodnje leto pa bodo vložili še 4 milijone KM. Večino investicij v letošnjem letu bodo namenili izgradnji novega skladišča s površino 2.000 m², širitvi logističnega terminala, ureditvi skladišča na prostem za tisoč avtomobilov, dograditvi poslovnih prostorov in nakupu pretovorne mehanizacije. Poleg carinskega terminala v Sarajevu ima družba tudi poslovne enote v Tuzli, Mostarju in Travniku.

Novogoriški HIT je v Sarajevu odprl igralniško-zabavišni center Coloseum. Z gradbenimi deli so začeli marca letos, do julija so center uredili in registrirali hčerinsko podjetje HIT Coloseum Sarajevo. Vrednost naložbe znaša 6 milijonov evrov. Po njihovih pričakovanjih se bo naložba povrnila najpozneje v štirih letih (Šuligoj Boris, 2002, str. 6). Poleg igralnice so postavili še dve restavraciji in prireditveni prostor za zabavne programe oz. oder za koncerte in modne revije. Po besedah direktorja sarajevskega Coloseuma so zaposlili 55 delavcev, ki so prej obiskovali tudi Hitovo šolo, do konca leta pa nameravajo zaposliti še približno 20 delavcev.

Sežansko podjetje za proizvodnjo kmetijskih strojev Bori KMO je aprila odprlo svojo tovarno v Bosanski Krupi, kjer bodo najprej začeli s proizvodnjo kmetijske mehanizacije in šasij za avtobuse, kasneje pa bodo sestavljali tudi traktorje in izdelovali traktorske kabine. Doslej so v tovarno vložili okoli 1,4 milijona evrov. Junija lani so kupili 67 % državni delež v podjetju Bosna vozila iz Bosanske Krupe. Obnovili so poškodovane objekte in infrastrukturo in decembra začeli nameščati tehnologijo za začetek proizvodnje, ki je poskusno stekla v letošnjem marcu (Žlogar, 2002, str. 12).

Eno vodilnih evropskih proizvajalcev svetilk iz Maribora, podjetje SITECO, se prav tako uspešno uveljavlja na trgu BiH. S pomočjo tamkajšnjega partnerja, podjetja AB Technics, je sredi velikega projekta temeljite prenovе v vojni poškodovanega poslovnega centra Unis v Sarajevu. Podjetje se je v posel vključilo preko mednarodnega natečaja, na katerem je področje vgradnje elektroinstalacij pridobilo podjetje AB Technics, le-to je dobavo svetilk in še nekaterih drugih materialov zanje zaupalo SITECU. Posel zajema okoli 5.000 naj sodobnejših svetilk in opreme v skupni vrednosti 650.000 evrov.

Prvi cilj Gorenja, drugega največjega izvoznika na trg BiH v lanskem letu, je zadržati visok, 75 % tržni delež na tem trgu, medtem ko je bil njegov tržni delež pred štirimi leti 60 %. Trenutno poslujejo prek svoje družbe Gorenje Commerce²⁸ v Sarajevu, ki ima tudi svojo maloprodajo (tri prodajalne in osem franšiznih prodajaln) ter predstavništvo v Banja Luki. Tak koncept prodaje na drobno bodo razvijali in širili tudi v prihodnje. Novih podjetij ali predstavništev ne nameravajo odpirati, ker to ni potrebno, saj nepokritih področij ni. V oktobru so odprli sodobni prodajno-razstavn salon v Zenici, v katerega so vložili 350.000 evrov. Glavna naloga salona je širitev trga in predstavitev njihove ponudbe, zlasti kuhinj. Poleg gospodinjskih aparatov tržijo tudi kuhinjsko pohištvo.

K povečanju prodaje bo pripomoglo tudi dokončanje skladiščnega centra in sestavljalnice kuhinjskega pohištva Gorenje Kuhinje Sarajevo, ki so jo odprli oktobra letos v okviru poslovnega centra Gorenje Commerce. Z montirnico bodo optimirali logistične stroške, izboljšali možnosti prodaje in dosegali večje dobičke. Gorenje želi z novo naložbo, zlasti s pohištvenim programom, močneje prodreti na trg BiH in na nekatere bližnje trge. V novo tovarno so vložili 2 milijona evrov. V zadnjih štirih letih so se skupne investicije Gorenja Commerce v gradnjo skladiščnega, poslovnega in servisnega centra ter v tovarno kuhinjske opreme povzpele na 4,45 milijona evrov, pri čemer so nekaj manj kot polovico teh sredstev namenili za proizvodnjo. Lani je prodaja Gorenja na trgu BiH dosegla 29 milijonov evrov, letos pa prodajo nameravajo povečati na 34 milijonov evrov (Smrekar, 2002, str. 8).

10. FINANČNI SISTEM BiH

Z reformami finančnega sektorja v BiH je v zadnjih dveh letih prišlo do precejšnjega napredka. Odprava Zavoda za plačilni promet ter institucionalna ureditev nadzora nad bankami verjetno spadata med najpomembnejše dosežke. Privatizacija bank je omogočila vstop tujim strateškim investitorjem, kar povečuje konkurenco, ki naj bi dolgoročno pripomogla k cenejšim in bolj kakovostnim bančnim storitvam ter omogočila dostop do kapitala malim in srednje velikim podjetjem. Žal pa privatizacija in prestrukturiranje bank ne sledita načrtanim časovnim okvirom (Deželan, Gregorič, 2001, str. 14).

Osrednji in najpomembnejši del finančnega sistema je bančni sektor, ki je hkrati najbolj urejeni sektor v BiH. Tako kot v drugih tranzicijskih državah se banke v glavnem srečujejo s problemom slabih posojil, ki so dediščina ureditve bank v bivši Jugoslaviji, s privatizacijo, prestrukturiranjem podjetij ter pomanjkanjem sredstev za kreditiranje majhnih in srednje velikih podjetij. Najuspešnejše reforme v procesu tranzicije in gradnje tržnega ekonomskega sistema v BiH so izpeljali ravno v denarnem in bančnem sistemu.

²⁸ Družba Gorenje Commerce je bila ustanovljena leta 1998. Od ustanovitve do letos je promet povečala s 14,7 milijonov na 34 milijonov evrov.

S privatizacijo in preobrazbo bank je finančni sistem postal učinkovitejši. Konkurenca za obstoj je sprožila proces združevanja bank, pa tudi precejšen pritek tujega kapitala in prihod tujih bank. Lansko leto je zaznamovalo več pomembnih dogodkov. Plačilni promet je z Zavoda za plačilni promet prešel na poslovne banke²⁹. Nadzor bank izvajata neodvisni Agenciji za bančništvo, ki urejata bančni sektor na ravni entitet, njuno delovanje pa koordinira Centralna banka. 30. junija 2001 so začele veljati spremembe in dopolnitve zakona o bankah, s katerim se je najnižji ustanovitveni kapital povečal s 7 na 10 milijonov KM, konec letošnjega leta pa naj bi znašal 15 milijonov KM (Latal, 2002a, str. 14). Zaradi privatizacije, stroge zakonodaje glede minimalnega ustanovitvenega kapitala ter vse večje prisotnosti tujega bančnega kapitala je prišlo do združevanja manjših bank³⁰ in iskanja tujih strateških partnerjev. Trend zmanjševanja števila poslovnih bank se bo nadaljeval, kajti do konca leta 2002 bodo morale banke uravnati svoj kapital z zakonsko določenim cenzusom, to je 15 milijonov KM vplačanega kapitala v gotovini (Puljić, 2002, str. 71). Po nekaterih ocenah naj bi se število bank v BiH zmanjšalo na 15 do 20 bank. Prihod številnih tujih bank, večinoma avstrijskih in hrvaških³¹, je pomemben dogodek, ki bo pospešil razvoj bančnega sektorja. V zadnjih dveh letih je, ali z direktnim iskanjem dovoljenja za delo ali nakupom bosanske banke, v BiH začelo delovati veliko število tujih bank. Od skupno 569 milijonov KM, kolikor znaša kapital vseh bank, pripada 290 milijonov KM tujim bankam (Latal, 2002a, str. 14). V obeh entitetah sta bili ustanovljeni Agenciji za zavarovanje vlog, kar je bistveno okrepilo zaupanje strank v delovanje bank.

Najpomembnejše nebančne finančne institucije v BiH so zaenkrat zavarovalnice ter privatizacijski investicijski skladi (PIS) in družbe, ki jih upravljajo. V Federaciji je šest zavarovalnic, ki se ukvarjajo z življenjskim zavarovanjem in petnajst zavarovalnic, ki se ukvarjajo z drugimi zavarovalniškimi posli. Za posle na finančnih trgih so registrirana tri podjetja, za posredovanje z vrednostnimi papirji dve ter za opravljanje pomožnih dejavnosti pri posredovanju vrednostnih papirjev in zavarovanju ter pokojninskih skladih petnajst podjetij (Deželan, Gregorič, 2001, str. 19).

Oktobra leta 1999 je bil omogočen nastanek investicijskih skladov v BiH s sprejetjem zakona o privatizacijskih družbah za upravljanje in investicijskih skladih. V obeh entitetah je potrebno za ustanovitev in upravljanje privatizacijskih investicijskih skladov ustanoviti podjetja za upravljanje skladov v RS oz. privatizacijska podjetja v Federaciji. Investicijskih skladov, ki ne bi bili privatizacijski, še ni. Institucije in instrumenti trga kapitala so v začetni fazi. Borzi vrednostnih papirjev v Banja Luki in Sarajevu sta z delovanjem začeli letos in trgujeta z delnicami, ki izvirajo iz postopka lastninjenja.

²⁹ 5. januarja lani je 37 poslovnih bank (27 iz Federacije in 10 iz RS) prevzelo plačilni promet od treh zavodov za plačilni promet v obeh entitetah (Žlogar, 2001, str. 6).

³⁰ Pred štirimi leti je v BiH delovalo 75, konec decembra 2001 pa 48 bank: od tega 33 v Federaciji in 15 v RS (Puljić, 2002, str. 71).

³¹ Prva tuja banka v BiH, Ziraat Bank Bosnia iz Turčije, je bila ustanovljena leta 1997. Sledile so ji avstrijske, hrvaške in slovenske banke, ki so leta 2000 začele kupovati deleže bosanskih bank (Business Guide, 2002, str. 12).

10.1. Bančništvo

Slovenske banke so slabo prisotne na bančnem trgu BiH, za kar obstaja več razlogov. Še vedno je nerešeno vprašanje neizplačanih hranilnih vlog, ki jih je nekdanja Ljubljanska banka zbrala v svojih enotah širom Jugoslavije. Ta problem se najbolj jasno odraža v obliki restriktivne politike teh držav do vzpostavljanja slovenske bančne prisotnosti na njihovem trgu. Drugi razlog predstavljajo razmere v slovenskem bančnem prostoru. Banke verjetno ne čutijo potrebe po aktivnem iskanju novih trgov, saj jim je na majhnem domačem trgu še vedno dovolj »lepo in ugodno«, kljub postopnemu finančnemu odpiranju, vzpostavljanju prave konkurence in začetku procesa bančne privatizacije (Mrak, Jaklič, Veselinovič, 2001, str. 18).

Kot prva je decembra 2000 v bosanski bančni sektor vstopila Nova Ljubljanska banka (NLB). Prek svoje hčerinske banke Banke Domžale je kupila 51 % delež Komercialne banke Šahinpašić iz Sarajeva, ki je bila ustanovljena leta 1993 kot prva zasebna banka v BiH. Nova banka se imenuje Commercebank Sarajevo. Naložba je znašala 6,248 milijona KM (Žlogar, 2001, str. 7). Čeprav Commercebank deluje le slabi dve leti na trgu, prvi kazalniki že pričajo o uspešnem poslovanju³². Poleg tega je banka vložila precej v širjenje omrežja podružnic v Federaciji (podružnice ima v Sarajevu, Mostarju, Tuzli, Zenici, Goraždu), kjer sodi med deset največjih bank.

NLB je bila do oktobra letos le posredna lastnica Commercebank, kajti Banka Domžale in LHB banka iz Frankfurta sta bili z več kot 60 % deležem večinska lastnika, obe banki pa sta tudi članici bančne skupine. Za takšno rešitev (vstop na bančni trg BiH prek Banke Domžale) se je NLB odločila zaradi tega, ker ji monetarne oblasti zaradi nerešenega problema deviznih vlog niso dopustile neposrednega nakupa ene od večjih bosanskih bank. Lastniki Commercebank so v Sarajevo vstopili dokaj previdno; ime NLB je v Sarajevu neposredno povezano s terjatvami varčevalcev predvojnje Ljubljanske banke, vendar na trgu zaenkrat še niso imeli težav. Konec letošnjega oktobra je LHB banka, ki je v 50,4 % lasti NLB, na sarajevski borzi odkupila od fizičnih oseb za 3,78 milijona KM delnic Commercebank. S tem je Commercebank v 100 % lasti skupine NLB (Korljan, 2002, str. 5). Skupina NLB je tako začela uresničevati sestavni del svoje razvojne strategije NLB v tujini, ki med drugim predvideva, da si s kapitalskim vlaganjem zagotovi navzočnost v Federaciji kot enem njenih najpomembnejših trgov. Poleg že realiziranih poslov ima NLB v pripravi še nekatere nove projekte, skupaj z LHB načrtujeta aktivnosti v RS, in sicer v Banja Luki. Poleg NLB so se bolj ali manj aktivno vključile v iskanje primernih partnerjev še druge slovenske banke. To še

³² Aktiva banke se je lani povečala za 99 %, denarna sredstva za 5, vloge za 107, kapital za 27, dobiček pa za 8 % (Latal, 2002a, str. 14). Po podatkih iz sarajevskega časopisa Banke, ki je objavil seznam 15-ih najuspešnejših bank letos, je Commercebank po višini delniškega kapitala, ki znaša 15,6 milijona KM, na 12. mestu, po skupnem kapitalu 15,9 milijona KM pa na 15. mestu. Po aktivni na zaposlenega se je banka uvrstila na 15. mesto.

zlasti velja za A banko, ki je vsaj v določeni fazi izražala interes za vlaganje v Union banko iz Sarajeva.

10.2. Zavarovalništvo

Zavarovalniški trg v BiH je precej nerazvit, vendar za slovenske zavarovalnice ne predstavlja nič manjšega izziva. Na tem področju edino resno obliko poslovanja beležimo s strani največje slovenske zavarovalnice Triglav. Z večinskim deležem v višini 78 % je kapitalsko prisotna v četrti največji zavarovalnici v BiH, BH Osiguranju.

Zavarovalnica Triglav se je v lanskem letu zanimala tudi za nakup 45,5 % deleža največje bosanske zavarovalnice Sarajevo Osiguranje, za katerega so Agenciji za privatizacijo Federacije v lanskem letu ponudili 21 milijonov KM in 12 milijonov KM za naložbe (Petrič, 2001). Zavarovalnica Sarajevo Osiguranje je imela v letu 2000 nekaj več kot 21 % tržni delež. S tem nakupom bi postali večinski, 51,6 % lastnik, kajti Triglav je doslej pridobil 6 % delnic omenjene zavarovalnice. Zavarovalnica Triglav je kasneje od nakupa odstopila. Poleg Triglava so se za nakup deleža v tej zavarovalnici močno zanimali tudi v Kmečki družbi, a svoje ponudbe zaradi dodatnih zahtev agencije za privatizacijo niso oddali. Kmečka družba ima v omenjeni zavarovalnici prek svojega privatizacijskega sklada BIG 23 % delež.

10.3. Organiziran trg vrednostnih papirjev

Prvi korak k vzpostavitvi organiziranega trga vrednostnih papirjev je bil narejen leta 2000, ko je Komisija za vrednostne papirje Federacije sprejela pravilnik o pogojih in postopkih izdaje dovoljenj fizičnim in pravnim osebam za opravljanje poslov trgovanja in posredovanja z vrednostnimi papirji. Poleg tega je Komisija začela projekt ustanavljanja borze vrednostnih papirjev. Istega leta je namreč z Ljubljansko borzo vrednostnih papirjev podpisala sporazum o licenci, s katerim je predviden prenos elektronskega sistema trgovanja z Ljubljanske na Sarajevsko borzo. Z javnim razpisom Komisije so pravne osebe, ki se nameravajo profesionalno ukvarjati s posredovanjem vrednostnih papirjev, pozvali k članstvu v koordinacijskem odboru potencialnih ustanoviteljev Sarajevske borze.

V obeh entitetah sta začeli v tem letu delovati borzi vrednostnih papirjev, in sicer v Sarajevu in Banja Luki, ki pa še ne delujeta dolgo. Banjaluška borza je bila ustanovljena 9. maja lani, trgovanje na njej pa se je začelo 14. marca letos, medtem ko se je na sarajevski začelo mesec dni kasneje, to je 12. aprila letos, ustanovljena pa je bila 13. septembra lani. Banjaluško borzo je ustanovilo sedem bank iz RS in dve borznoposredniški hiši s 504.000 KM ustanovnega

kapitala, medtem ko je sarajevsko ustanovilo osem borznoposredniških hiš iz Federacije³³, ustanovni kapital pa znaša 275.000 KM (Latal, 2002c, str. 16). Banjaluško borzo so ustanovili, organizirali in z njo upravljajo državni organi. Njene članice so banke in finančne institucije, ki so morale oblikovati posebna združenja borznih posrednikov in zagotoviti kvalificirano osebje. Sarajevsko borzo vrednostnih papirjev so oblikovali kot delniško družbo, katere lastniki so borznoposredniške hiše ali fizične osebe. Njene članice ne morejo biti banke in druge finančne institucije, ob tem pa je država izključena iz upravljanja borze.

Obe borzi sta bili ustanovljeni z donatorsko finančno pomočjo slovenske vlade in strokovnjakov Ljubljanske borze³⁴, ki jima je zagotovila računalniško podporo, ter prevzeli njen elektronski sistem trgovanja. Ljubljanska borza je imela pomembno vlogo pri izobraževanju tako borznega osebja kot tudi direktorjev borznoposredniških hiš in članov koordinacijskega odbora. Poleg tega pa ima v svoji strategiji načrtano regionalno povezovanje obeh borz in njuno vključevanje na evropski trg vrednostnih papirjev. Eden od zelo pomembnih kazalnikov, ki vpliva na trgovanje na obeh borzah, je zelo nizka likvidnost potencialnih kupcev. Največ se trguje s svežnji v sklopu ene borznoposredniške hiše, kar pomeni, da sta vnaprej poznana tako kupec kot prodajalec vrednostnih papirjev. Naslednji kazalnik je revščina prebivalcev v BiH. Zaradi nizkih dohodkov prebivalcev in visoke stopnje nezaposlenosti je težko pričakovati kakršnokoli obliko varčevanja ali celo vlaganja v vrednostne papirje, saj je večji del njihovih prihodkov namenjen nakupu najosnovnejših življenjskih potrebščin. Prebivalci so pripravljeni prodati svoje delnice, da si lahko zagotovijo vsakodnevne potrebe (Stjepanović, 2002a, str. 11). Zaradi slabih gospodarskih razmer tako veliko več državljanov prodaja svoje delnice, kot pa jih kupuje. Poleg tega so po vseh aferah s skladi v medijih in sodiščih začeli izgubljeni zaupanje vanje, zato se želijo teh delnic enostavno znebiti.

Slovenski borznoposredniški hiši, ki delujeta v BiH in sta članici Sarajevske borze, sta Ebrosers in CBH iz Sarajeva. Marca letos je prav tako v Sarajevu uradno odprla svoje predstavništvo tudi borznoposredniška hiša Ilirika. Na ta način namerava nuditi kvaliteten servis strankam, ki jih zanima prisotnost na tem trgu. Preko predstavništva je mogoče pridobiti odlične informacije in sliko o poslovnih priložnostih na nastajajočem trgu kapitala v BiH.

³³ To so BIFIM iz Bihača, VGT Broker iz Visokega, Bond Invest iz Mostarja, Central Broker House & Group, FIMA International, BS Broker, Credos in Ebrosers iz Sarajeva.

³⁴ Balkan Times je poročal, da je donacija Ljubljanske borze znašala okoli 700.000 nemških mark oz. 350.000 evrov ter da so ljubljanski brokerji pomagali pri izobraževanju 10 brokerjev.

11. PRIVATIZACIJA V BiH

Privatizacija se z različno hitrostjo in uspešnostjo izvaja decentralizirano, to je ločeno na ravni entitet. Tako kot druge strukturne reforme v BiH je povezana z velikimi zamudami. Glavni razlogi za zamude so prepozne priprave otvoritvenih bilanc, nejasna dokumentiranost malih delničarjev, divja privatizacija, nerešena odškodninska vprašanja, težave pri zbiranju podatkov o vojakih, ki so se borili v vojni, in drugih prebivalcih, in pomanjkanje transparentnosti procesa ter ustreznih strokovnjakov (Deželan, Gregorič, 2001, str. 11). Zaradi težav, izhajajočih iz razlik v zakonodaji lastninjenja, je bil leta 1998 sprejet okvirni zakon o privatizaciji podjetij in bank v BiH, ki narekuje, da se mora privatizacijska zakonodaja obeh entitet poenotiti v skladu z načeli preglednosti procesa privatizacije in nediskriminatornosti obravnavanja tujih vlagateljev, ki so izenačeni z domačimi.

Privatizacija v Federaciji in RS poteka ločeno, vendar med sistemoma privatizacije ni velikih odstopanj. Poteka podobno, s certifikati oz. vavčerji in odprodajo državnega premoženja. Deleže v podjetjih je možno kupiti na licitacijah, tenderjih ali z neposrednim dogovorom (Rogelj, 2002b, str. 93). Čeprav zakonodaja ne dela razlik med potencialnimi domačimi in tujimi vlagatelji, postavlja nekaj temeljnih pogojev za zavarovanje pravic zaposlenih ter razvojnih naložb v podjetja, ki so navedene v splošnih pogojih posameznega javnega razpisa (Anžlovar, 2000, str. 48). Entiteti sta se pri prodaji podjetij pripravljene pogajati; to pomeni izvzeti »iz računa« zunanje dolgove, ki so nastali pred vojno in znižati ceno državnega deleža premoženja za znesek nekaterih neplačanih obveznosti podjetij (Rogelj, 2002b, str. 92).

V zadnjih treh letih so v Federaciji privatizirali 350 podjetij v skupni vrednosti 573 milijonov KM. Načrt za letošnje leto je mnogo ambicioznejši, saj predvideva privatizacijo 340 podjetij v skupni vrednosti 1,7 milijarde KM. V RS se je privatizacija komajda začela. 166 podjetij so že prodali, sicer pa bodo privatizirali 640 podjetij, od tega 180 strateških (Đerić, 2002, str. 11).

11.1. Udeležba slovenskih finančnih subjektov v privatizaciji

Slovenski finančni subjekti (privatizacijski investicijski skladi v delni slovenski lasti) so močno prisotni v izvedbi certifikatske privatizacije v obeh entitetah. Na podlagi podatkov o zbranih certifikatih lahko ugotovimo, da so skladi s slovensko soudeležbo v procesu privatizacije udeleženi bolj v Federaciji kot v RS.

Med vsemi skladi v BiH je sedem takih, ki so v delni lasti slovenskih podjetij. Največji trije med njimi so v prvem krogu privatizacije vpisali približno eno tretjino vrednosti vseh certifikatov, kar je nekaj več kot 900 milijonov KM. V drugem krogu privatizacije je deset skladov, ki so sodelovali v privatizaciji, vpisalo okoli 3,2 milijarde KM. Okoli 40 % tega zneska je pripadlo trem največjim skladom v slovenski solasti (Žlogar, 2002, str. 13). V RS je v t.i. vavčerski privatizaciji, ki se je končala marca lani, sodelovalo 13 skladov, trije med

njimi so v slovenskem solastništvu (sklad BIG, Polara Invest in Ekvator vavčer fond). Privatizacijski skladi s slovensko udeležbo so v tej entiteti praktično edini tujci, ki so vključeni v ta del privatizacije.

Tabela 11: Deset največjih naložb sklada BIG na dan 31.03.2002

Podjetje	Kraj	% v skladu kapitala podjetja	Ocenjena vrednost v KM
Polihem	Tuzla	42,38	22.583.067,76
Sarajevo Osiguranje	Sarajevo	23,44	10.767.805,40
SODA-SO Holding Fabrika soli	Tuzla	20,10	10.189.070,00
BNT Tvorница mašina i hidraulike	Travnik	32,06	9.996.370,00
TP DC Rajlovac	Sarajevo	27,68	9.078.850,00
UNIS BINAS	Bugojno	18,69	8.000.000,00
Energoinvest Termoaparati	Sarajevo	83,33	7.654.016,00
GP ZGP	Sarajevo	31,11	6.987.294,11
Velmos DD	Mostar	20,46	5.883.440,00
Hoteli Ilidža	Sarajevo	20,32	5.619.881,43
Ostalo			108.360.268,71
Skupaj			205.120.063,41

Vir: Stjepanović, 2002, str. 16.

Daleč najuspešnejši od vseh skladov je tako v prvem kot v drugem krogu privatizacije PIS BIG, znan tudi kot sklad z največjim osnovnim kapitalom. Vplačali so 135 milijonov KM oz. 16,9 % vplačil vseh skladov. Po podatkih iz Tabele 11 največje naložbe sklada predstavljajo podjetja Energoinvest, Polihem in Sarajevo Osiguranje.

Poleg sklada BIG imajo v Federaciji pomembno vlogo tudi ostali skladi z večinsko ali vsaj zelo pomembno slovensko udeležbo. To so: BiH Prof-plus, Naprijed in Prevent Invest. S skladom Prof-plus upravlja Družba za upravljanje (DZU) Prof-in, ki jo je v Sarajevu ustanovil Triglav. Sklad je v drugem javnem pozivu, ki se je izteklo konec lanskega leta, vplačal okoli 2,5 milijona KM v dve podjetji. Sklad Naprijed, v katerem ima Aktiva 51 % delež, je vložil za 45 milijonov KM v 16 podjetij. Med največje naložbe sodita družbi Klas in Autoputevi BiH (Žlogar, 2002, str. 14). Sklad Prevent Invest so ustanovila tri podjetja: poslovni sistem Prevent, ki je prek matične družbe Prevent in podjetja Prevent Sarajevo večinski lastnik s 60 %, Establish z 20 % in borzna hiša Ilirika z 20 %. Sklad se je specializiral za nakup podjetij iz avtomobilske industrije, vključno s proizvajalci iz tekstilne industrije in proizvodnje plastičnih mas (Žlogar, 2001b, str. 10).

Četrti največji PIS v RS je sklad VIB, v katerem je kot solastnica prisotna Kmečka družba z 49 % lastniškim deležem, 51 % sklada pa je v lasti Udruženja izbjeglica v RS. Poleg sklada VIB je treba omeniti še sklad Polara Invest, v katerem ima večinski, to je 51 % delež DZU Triglav, ter Ekvator vaučer fond, v katerem ima Milan Gerič 15 % delež. Prvi je po številu zbranih certifikatov na sedmem, drugi pa devetem mestu. Omenjeni trije skladi v slovenski solasti so vložili 5 milijonov KM certifikatov ali skoraj 18 % vseh certifikatov (Žlogar, 2002, str. 13).

Slovenske družbe, ki soupravljajo največje privatizacijske sklade v BiH, se soočajo z zapletenimi in počasnimi postopki vpisa, saj mnoga podjetja še vedno niso vpisana v sodni register kot delniške družbe³⁵. Zaradi zaostankov pri vknjižbah delnic je močno oteženo konsolidiranje portfeljev privatizacijskih investicijskih društev, ki pridobljenih lastniških deležev ne morejo prodati (Viršek, 2002, str. 13). PIS BIG ima sicer v portfelju 84 podjetij, le dve pa sta registrirani kot delniški družbi (Opresa in Bihaška pivovarna)³⁶. Sklad Naprijed ima v portfelju 146 podjetij, od teh pa jih je le devet vpisanih v sodni register kot delniška družba (Žlogar, 2002, str. 14). Dodatna težava družb za upravljanje je zakonodajni člen, ki PIS-om dovoljuje največ 30 % lastniški delež in jim s tem onemogoča dolgoročno aktivno upravljanje (Anžlovar, 2000, str. 49).

Glede na to, da je v zadnjih letih kar nekaj slovenskih podjetij sodelovalo v procesu privatizacije, bodisi pri odkupu celotnih podjetij ali njihovih deležev, bi bilo koristno sodelovati s privatizacijskimi skladi. Skladi lahko namreč po njihovem naročilu vložijo zbrane certifikate v zanimiva podjetja v BiH, nato pa ta delež prodajo slovenskemu podjetju. Ta način je cenejši od neposrednega nakupa na dražbi, za dosego večjega deleža v podjetju pa je možno oba načina kombinirati (Žlogar, 2001b, str. 10).

Pričakujemo lahko, da bodo slovenska podjetja še posebno dejavna med veliko privatizacijo oz. privatizacijo velikih podjetij ter privatizacijo strateških podjetij. Pri tej fazi bodo po Stjepanoviću (2002b, str. 43) ključno vlogo igrali PIS-i, ki bodo po tem, ko bodo kupili deleže v strateških podjetjih, verjetno začeli kupovati tudi delnice na trgu od malih delničarjev. Znotraj PIS-ov bo prišlo do prestrukturiranja deležev podjetij v portfelju. Od deleža naložb v uspešnih in neuspešnih podjetjih, uspešnosti upravljanja sklada ter od višine celotnega kapitala PIS-a bo odvisna tudi bodoča vrednost njihovih delnic.

³⁵ Po končani javni ponudbi mora podjetje pridobiti odločbo Agencije za privatizacijo Federacije. Nato uprava skliče skupščino, ki imenuje nadzorni odbor, ta pa novo upravo. Po sklicu skupščine je treba pridobiti še odločbi od registra za vrednostne papirje ter komisije za vrednostne papirje. Ko podjetje pridobi vse omenjene dokumente, da vlogo za vpis podjetja kot delniške družbe na pristojno sodišče. Po prejemu odločbe agencije se mora podjetje v roku pol leta uskladiti z zakonom o gospodarskih družbah (Žlogar, 2002, str. 14).

³⁶ Podatek se nanaša na letošnji junij.

12. SKLEP

Medsebojno gospodarsko sodelovanje med Slovenijo in BiH se krepi iz leta v leto, pri čemer slovensko gospodarstvo intenzivno vzpostavlja odnose z gospodarstvi obeh entitet. Pomemben dejavnik gospodarskega sodelovanja z BiH je visoka stopnja deželnega tveganja, slovenska podjetja ocenjujejo poslovno okolje v BiH kot zelo tvegano. Pri poslovanju se srečujejo s številnimi ovirami, kot npr. z notranjo nelikvidnostjo, visoko stopnjo korupcije, zapletenimi in dolgotrajnimi birokratskimi postopki, neučinkovitim sodnim sistemom in s pomanjkanjem pravne regulative.

Po drugi strani narašča njihovo zanimanje za gospodarsko sodelovanje z BiH, kar pomeni, da na tveganost okolja ne vpliva v veliki meri na njihove odločitve za vstop na trg BiH. K temu jih spodbujajo drugi motivi in zavedanje številnih prednosti, ki jih nudi ta trg. Med največjimi so stabilna valuta z nizko stopnjo inflacije, poceni delovna sila in nizke carine z bližnjimi državami. Poleg tega je za slovenske vlagatelje BiH zanimiva tudi zaradi geografskih in zgodovinskih danosti, ki jih predstavljajo geografska bližina Sloveniji, dobro poznavanje trga in jezika, tradicionalno dobri odnosi z vzpostavljenimi poslovnimi stiki v preteklosti ter uveljavljenost nekaterih slovenskih blagovnih znamk. Ravno poznavanje gospodarstva BiH, poslovnih navad in običajev omogoča slovenskim podjetjem, da se v neurejenih razmerah znajdejo bolje kot druga podjetja.

Med Slovenijo in BiH je bilo po osamosvojitvi Slovenije podpisanih kar nekaj pomembnejših dvostranskih gospodarskih sporazumov. Nekateri so bili sklenjeni šele v lanskem letu (sporazum o vzajemnem spodbujanju in zaščiti naložb ter sporazum o prosti trgovini), kar pa ni oviralo slovenskih podjetij, da bi obnovila gospodarske stike v BiH že pred tem. Gospodarstveniki so ugotovili, da aktivnosti podjetij niso sledile logiki postopnosti vnovičnega vzpostavljanja gospodarskih odnosov: diplomatski odnosi – podpis pomembnejših gospodarskih sporazumov – pospešeno trgovanje – višje oblike gospodarskega sodelovanja. Večji del naložb slovenskih podjetij je bil namreč realiziran, še preden so nekateri sporazumi stopili v veljavo. V letošnjem letu je začel veljati sporazum o prosti trgovini, ki naj bi po mnenju poznavalcev pomembno vplival na povečanje izvoza slovenskih industrijskih in kmetijsko-živilskih izdelkov v BiH, največji slovenski izvozniki pa pričakujejo 10 – 15 % rast prodaje svojih izdelkov.

V blagovni menjavi z BiH sta od leta 1994 neprekinjeno naraščala tako izvoz kot uvoz Slovenije. Obseg blagovne menjave še vedno ni dosegel predvojnega obsega. Največji obseg menjave je bil dosežen v letu 1990 v vrednosti 2,4 milijarde USD, kar je približno 5,3-krat več kot lani. Slovenija 17 % izvoza uresniči na trgih nekdanje Jugoslavije, od tega 4,3 % v BiH, ki se uvršča med najpomembnejše zunanjetrgovinske partnerice Slovenije, še posebej na strani izvoza. Blagovno menjavo med državama zaznamuje visok primanjkljaj v vrednosti 335 milijonov USD na strani BiH, kar je nedvomno velik problem za njeno gospodarstvo. Visok blagovni presežek na strani Slovenije in predolgo trajajoča problematika dolgov

Ljubljanske banke do nekdanjih varčevalcev v BiH sta temeljni vprašanji, ki v zadnjem času vse bolj obremenjujeta sicer dobre gospodarske odnose med državama. Če upoštevamo, da zadnje vprašanje še danes ni rešeno, bi to lahko vplivalo na odnose med državama, ki sicer uspešno sodelujeta na drugih področjih.

Raziskave načina vstopa slovenskih podjetij na trge nekdanje Jugoslavije kažejo, da so do sedaj vlagala tja zlasti zato, da bi povečala prodajo svojih proizvodov, malo pa so vlagala v lokalno proizvodnjo. V zadnjih letih smo priča, da se njihovi naložbeni načrti spreminjajo in kažejo, da se trgovinski motiv zmanjšuje, investicijski motiv pa povečuje. Zaradi cenejše delovne sile, lažjega dostopa do lokalnih trgov in ostalih dejavnikov, ki spodbujajo neposredne tuje naložbe v BiH, tja selijo del svoje proizvodnje, ustanavljajo nova podjetja ali vlagajo v že obstoječa podjetja (Prevent, Kapis, Gorenje, HIT, Intereuropa, Alpina, Terme Čatež). Kot rezultat poslovnih priložnosti v okviru privatizacije v BiH so se močno povečale naložbene dejavnosti slovenskih podjetij. Slovenija je ena izmed največjih tujih investitoric v BiH. Vrednost naložb slovenskih podjetij v BiH je po podatkih Banke Slovenije konec minulega leta kumulativno dosegla 86,3 milijonov USD. Celoten znesek je precej višji, kajti Banka Slovenije ne spremlja portfeljskih naložb in naložb, ki jih izpeljejo podružnice slovenskih podjetij v BiH. Po nekaterih podatkih so slovenska podjetja v gospodarstvo BiH samo lani vložila 50 do 60 milijonov USD.

Pridružitvev Slovenije EU in nastajanje ekonomske integracije na območju Balkana predstavljata za slovenska podjetja nov izziv, kajti EU želi to območje povezati v območje proste trgovine. Sporazum o prosti trgovini med Slovenijo in BiH se bo uporabljal le do vstopa v EU, nato bo Slovenija izgubila ugodnosti na trgu BiH. Zato je za slovenska podjetja pomembno, da se intenzivneje odločajo za investiranje in vzpostavljanje proizvodnje na tem območju. Njihov izvoz bo v prihodnjih letih naletel na dodatne ovire in povečano konkurenco, ki jo bodo predstavljali podpisani sporazumi o prosti trgovini med BiH in ostalimi državami v regiji. Zgolj izvozno poslovanje ne bo dovolj za ohranitev dolgoročno stabilne pozicije na tem območju, saj se bodo razmere poslovanja v prihodnosti bistveno spremenile.

Številna slovenska podjetja so že spredidela priložnosti, ki jih ponuja gospodarsko sodelovanje z BiH, zato smo v zadnjih letih priča vse večjemu odločanju podjetij za neposredno investiranje v BiH. Podjetja v veliki meri privlačijo privatizacijski projekti, precej jih je sodelovalo pri odkupu celotnih podjetij ali njihovih deležev in so najpogostejši kupci bosanskih podjetij v procesu privatizacije. Tudi investicijski skladi s slovensko soudeležbo so močno prisotni v privatizaciji obeh entitet. Daleč najuspešnejši je PIS BIG, ki je v večinski lasti Kmečke družbe. Na trgu BiH se velike priložnosti za slovenska podjetja in privatizacijske investicijske sklade s slovensko soudeležbo kažejo zlasti sedaj, ko poteka privatizacija velikih podjetij. Pričakujemo lahko, da bodo tudi letos in v naslednjih letih med najdejavnnejšimi v procesu privatizacije in vlaganja v gospodarstvo BiH.

LITERATURA

1. Anžlovar Petra: Mala odhaja, prihajajo veliki. *Gospodarski vestnik*, Ljubljana, 2000, 6, str. 48–49.
2. Bogataj Marjeta: Za Slovence najuglednejša Krka, za nekdanje brate pa Gorenje. *Finance*, Ljubljana, 2002, 188, str. 20.
3. Čelebič Tanja: Razdeljen, toda obetaven trg. *Trgovina*, Ljubljana, 2002, 1, str. 10–12.
4. Čadež Simon, Hočevnar Marko in Zaman Maja: Vpliv tveganosti trgov bivše Jugoslavije na poslovne odločitve slovenskih podjetij. *Naše gospodarstvo*, Ljubljana, 2002, 1–2, str. 11–21.
5. Damijan P. Jože: Trgovinski vs. Investicijski način vstopa na trge nekdanje Jugoslavije. Ljubljana, 2001. 29 str.
[URL: <http://www.ef.uni-lj.si/isee/clanki/TrgvsInvVstopNaYuTrge.pdf>].
6. Deželan Silva, Gregorič Aleksandra: Makroekonomija in finance v Bosni in Hercegovini: stanje, problemi, perspektive. Ljubljana, 2001, 21 str.
[URL: <http://www.ef.uni-lj.si/isee/clanki/MakroekonInFinanceVBiH.pdf>].
7. Đerić Ljiljana: BiH znižuje dajatve. *Delo*, Ljubljana, 28.12.2001, str. 11.
8. Đerić Ljiljana: Privatizacija v BiH. *Delo*, Ljubljana, 15.03.2002, str. 11.
9. Detela Jasmina: Prevent Sarajevo kupil Kimo d.d. Zenica. *Večer*, Ljubljana, 29.08.2002, str. 8.
10. Hujič Amir: Bosna in Hercegovina. *Glas gospodarstva*, Ljubljana, 2002, julij – avgust, str. 51–53.
11. Ibrahimkadić Ibrahim: Zakonski okviri. Sarajevo: Privredna komora BiH, 2002, 8 str.
12. Kaučič Primož: Lastnik tovarne v Tomislavgradu. *Podjetnik*, Ljubljana, 2002, januar, str. 42–43.
13. Keleman Saša: Zavarovanje slovenskih investicij v državah bivše Jugoslavije. Diplomsko delo. Ekonomska fakulteta: Ljubljana, 2002. 49 str. 13 pril.

14. Kenda Vladimir: Mednarodno poslovanje. Maribor: Ekonomsko-poslovna fakulteta, 2001, 347 str.
15. Korljan Antiša: Drugi krog prodaje NLB popolna katastrofa. Finance, Ljubljana, 2002, 203, str. 5.
16. Kos Marta: Ne bomo ostali brez svobodne trgovine. Gospodarski vestnik, Ljubljana, 2000, 39, str. 11.
17. Kos Marta: Balkan ni manj vreden. Gospodarski vestnik, Ljubljana, 2001, 50, str. 37.
18. Krivec Vasilj: Bosanec stane polovico Slovenca. Glas gospodarstva, Ljubljana, 2002, februar, str. 16–17.
19. Latal Zdravko: V BiH so nezaupljivi do tujih vlagateljev. Delo, Ljubljana, 15.03.2002, str. 11.
20. Latal Zdravko: Banke v BiH spet z dobičkom. Delo, Ljubljana, 26.03.2002a, str. 14.
21. Latal Zdravko: BiH beži iz družine velikega tveganja. Delo, Ljubljana, 08.05.2002b, str. 16.
22. Latal Zdravko: Trg vrednostnih papirjev v BiH. Delo, Ljubljana, 28.05.2002c, str. 16.
23. Latal Zdravko: Bosanska strategija boja proti revščini. Delo, Ljubljana, 16.08.2002č, str. 9.
24. Latal Zdravko: Trg Bosne in Hercegovine. Delo, Ljubljana, 18.10.2002d, str. 14.
25. Milenkovič Vladoša: Zakon o politiki neposrednih tujih vlaganj v BiH. Mednarodno gospodarsko pravo, Ljubljana, 2001, 145, str. 9.
26. Miklavčič Nataša: Deželno tveganje držav jugovzhodne Evrope. Diplomsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 2002, 41 str.
27. Mrak Mojmir: Gospodarsko sodelovanje Slovenije z državami nekdanje Jugoslavije. Sobotna priloga Dela, Ljubljana, 02.02.2002, str. 14–15.
28. Mrak Mojmir, Jaklič Andreja, Veselinovič Draško: Finančni vidiki gospodarskega sodelovanja Slovenije z državami nekdanje SFRJ: pregled stanja in perspektive. Ljubljana, 2001. 26 str.
[URL: <http://www.ef.uni-lj.si/isee/clanki/FinancniVidikiGospSodelovanja.pdf>].

29. Mulić-Bušatlija Snježana: Slovenci u Bosni. BH Dani, Sarajevo, 04.05.2001.
[URL: <http://www.bhdani.com/arhiv2001/204/t20410.shtml>].
30. Petrič Tine: Zavarovalniški kupci na Balkanu. Gospodarski vestnik, Ljubljana, 2001, 47, str. 58–61.
31. Petrič Tine: Želite kupiti podjetje v BiH? Gospodarski vestnik, Ljubljana, 2002, 14, str. 78–79.
32. Pogačar Miha: Investicije na trgih nekdanje Jugoslavije. Kapital, Ljubljana, 2001, 271, str. 26.
33. Prašnikar Janez: V trgovini z nekdanjimi jugoslovanskimi republikami so čustva odveč. Gospodarski vestnik, Ljubljana, 2000, 24, str. 11.
34. Prašnikar Janez, Cirman Andreja, Domadenik Polona: Investment Activities of Slovenian Companies in the Countries of former Yugoslavia. Economic and Business Review, Ljubljana, 2001, 3, str. 137–154.
35. Puljić Marko: Bančni sistem Bosne in Hercegovine. Bančni vestnik, Ljubljana, 51 (2002), 7–8, str. 69–75.
36. Rogelj Matej: V Zenici podpisali Sporazum o prosti trgovini med Slovenijo in BiH. Glas gospodarstva, Ljubljana, 2001, oktober, str. 61–62.
37. Rogelj Matej: Slovenija največji vlagatelj. Glas gospodarstva, Ljubljana, 2002a, marec, str. 62–63.
38. Rogelj Matej: BiH – privatizacija in možnosti investiranja. Glas gospodarstva, Ljubljana, 2002b, marec, str. 92–93.
39. Rogelj Matej: Predstavništvo GZS v Sarajevu. Glas gospodarstva, Ljubljana, 2002c, junij, str. 64–66.
40. Roš Maja: Alpina kupila tovarno čevljev v Bosni. Delo, Ljubljana, 19.04.2001, str. 15.
41. Rupnik Tanja: Vrata na Balkan se odpirajo. Glas gospodarstva, Ljubljana, 2001, september, str. 57–58.
42. Rupnik Tanja: Kljub recesiji večji izvoz. Glas gospodarstva, Ljubljana, 2002, marec, str. 50–51.

43. Smrekar Tanja: Gorenje odprlo novo tovarno v Sarajevu. Finance, Ljubljana, 2002, 199, str. 8.
44. Stjepanović Matko: Bosenske banke so še v izgubi. Delo, Ljubljana, 22.05.2002, str. 16.
45. Stjepanović Matko: Sarajevo: Namesto v delnice Bosanci vlagajo v hrano. Delo, Ljubljana, 20.08.2002a, str. 11.
46. Stjepanović Matko: Trg kapitala v BiH. Kapital, Ljubljana, 2002b, 286, str. 42–44.
47. Šuligoj Boris: Slovenski Coloseum v Sarajevu. Delo, Ljubljana, 13.06.2002, str. 6.
48. Vajgl Uroš: Gospodarska prenova BiH 1995 – 2000. Diplomsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 2001. 55 str.
49. Vida Irena, Dmitrovič Tanja: Vrednotenje slovenskih blagovnih znamk in nakupno vedenje porabnikov na izbranih trgih nekdanje Jugoslavije. Ljubljana, 2001. 17. str. [URL: <http://ef.uni-lj.si/isee/clanki/VrednotSloBZ.pdf>].
50. Viršek Damjan: Slovenska podjetja so zaželeni partnerji. Delo, Ljubljana, 07.08.2002, str. 13.
51. Zaman Maja, Čadež Simon, Hočevar Marko: Privlačnost trgov nekdanje Jugoslavije za slovenska podjetja. Organizacija, Ljubljana, 35 (2002), 7, str. 431–438.
52. Žlogar Darja: Velike priložnosti za slovenska podjetja v BiH. Mednarodno poslovno pravo, Ljubljana, 2000, junij, str. 11–14.
53. Žlogar Darja: Reforma finančnega sektorja v Bosni. Mednarodno poslovno pravo, Ljubljana, 2001, 144, str. 6–7.
54. Žlogar Darja: Slovenske naložbe v Bosno. Mednarodno gospodarsko pravo, Ljubljana, 2001a, 145, str. 6–8.
55. Žlogar Darja: Privatizacija v BiH. Mednarodno poslovno pravo, Ljubljana, 2001b, 148, str. 8–10.
56. Žlogar Darja: Gospodarsko sodelovanje z BiH. Mednarodno gospodarsko pravo, Ljubljana, 2002, 161, str. 9–14.

VIRI

1. Allworldmap. [URL: <http://www.allworldmap.org/pic/bosnia.gif>], 23.09.2002.
2. Balkan Times. [URL: <http://www.balkantimes.com>], 15.04.2002.
3. Banka Slovenije. [URL: <http://www.bs.si>], 23.09.2002.
4. BiH želi več izvažati v Slovenijo. Profit, Ljubljana, 2002, 1, str. 6.
5. Bosna in Hercegovina – privatizacija in možnosti investiranja. Gradivo s posveta GZS. Ljubljana, 14.03.2002.
6. Business Guide. Sarajevo: FIPA, 2002, februar, 39 str.
7. Country Profile 2001: BiH. London: Economist Intelligence Unit, 2001. 51 str.
8. Federalni zavod za statistiku Federacije BiH. [URL: <http://www.fzs.ba>], 03.10.2002.
9. FIPA. [URL: <http://www.fipa.gov.ba>], 17.09.2002.
10. Gospodarska zbornica Slovenije. [URL: <http://www.gzs.si>], 23.09.2002.
11. International Observers Sites. [URL: <http://www.bramley.demon.co.uk>], 23.09.2002.
12. Ministrstvo za gospodarstvo. [URL: <http://www.2gov.si/mg/mgslo.nsf>], 23.09.2002.
13. Ministrstvo za zunanje zadeve.
[URL: http://www.sigov.si/mzz/zunanja_poli/bosna_in_herc.htm], 23.09.2002.
14. Monthly Bulletin. Ljubljana: Banka Slovenije, 2002, avgust, 105 str.
15. Mogučnosti ulaganja u BiH. Sarajevo: FIPA, 2002, marec, 14 str.
16. Privredna komora BiH. [URL: <http://www.komorabih.ba>], 17.09.2002.
17. Profil zemlje BiH. Sarajevo: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2002, april, 45 str.
18. Republička uprava carine RS. [URL: <http://www.rucrs.com>], 03.10.2002.
19. Statistični bilten. Sarajevo: Centralna banka BiH, 2002, 2, 153 str.